

Handelshögskolan i Stockholm
Institutionen för Redovisning och Rättsvetenskap
Magisteruppsats inom Redovisning och Finansiell Styrning

ACCOUNTING MISMATCH

Teoretisk definition med en tillämpning på svenska bankers redovisning

Erik Bodin

Joel Fernlund

Handledare: Professor Walter Schuster
Opponenterna: Carlos Lorente och Fredrik Sundqvist
Framläggning: 8 december 2006 klockan 10:00 i rum 542

Vi vill tacka vår handledare Walter Schuster för hans stöd och konstruktiva kommentarer, Mikael Ström, Mikael Holmberg och Åsa Dössing på Handelsbanken, SEB respektive Nordea för att de tagit sig tid att svara på våra frågor samt alla dem som hjälpt oss finna material och som läst utkast av uppsatsen. Ansvar för eventuella kvarvarande felaktigheter vilar helt på författarna.

Abstract

Accounting for financial instruments can either be based on a transactions approach or an economic approach. Under a transactions approach instruments are reported at cost whereas under an economic approach instruments are reported at fair value. Hence, under a transactions approach realization becomes a criterion for recognizing fair value fluctuations as revenue whereas under an economic approach it does not. A mixed model is defined as a combination of the transactions approach and the economic approach insofar it records some accounting items at cost and other items at fair value. The mixed model gives rise to an issue commonly referred to as an accounting mismatch. However, current descriptions of accounting mismatch have in our view failed to explicitly take the mixed model and its characteristics into account. The main contribution of this thesis is a definition of accounting mismatch based on the theory of the mixed model.

The link between the mixed model and the concept of accounting mismatch is narrowed down to the relations which may exist between financial statement items. The first concept of relations hinges on the firm financing its assets by means of debt and equity. The second concept of relations is based on the fact that items in financial statements may be affected by the same type of risk. The type of risk an item is exposed to depends on the characteristics of the item and the purpose of holding the item. This thesis proceeds by defining an accounting mismatch as a situation in which related items are treated according to different accounting approaches and, as a result, the financial statements inadequately discloses the result, financial position and risks of the firm. Furthermore, this thesis provides several examples of accounting mismatch and illuminates the indirect effects which may follow thereof. Finally, the solutions to accounting mismatch that have been proposed so far are presented and the potential flaws inherent in these solutions discussed.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
SYFTE	2
AVGRÄNSNINGAR	3
METOD OCH FORSKNINGANSATS	4
<i>Datainsamling</i>	5
<i>Reliabilitet och validitet</i>	6
DISPOSITION	6
2. REDOVISNINGSTEORI	8
TRANSAKTIONSANSATSEN	10
<i>Realisationsprincipen</i>	10
<i>Matchningsprincipen</i>	10
<i>Tillgångar och skulder</i>	11
DEN EKONOMISKA ANSATSEN	11
<i>Edwards och Bell</i>	12
<i>Sterling och Chambers</i>	13
<i>Synen på resultatet</i>	13
RELATIONER	14
<i>Relationer mellan tillgångar och skulder</i>	14
<i>Riskrelationer</i>	15
DEN BLANDADE REDOVISNINGSMODELLEN	17
<i>Bankers verksamhet</i>	18
<i>Blandad redovisningsmodell för enskilda poster</i>	18
<i>Blandad redovisningsmodell för bankverksamhet</i>	19
ACCOUNTING MISMATCH	20
3. REDOVISNINGSPREKREMMENDATIONER	22
REDOVISNINGSPOSTER.....	22
KLASSIFICERINGAR.....	23
<i>Verkligt värde via resultaträkningen</i>	23
<i>Lånefordringar och kundfordringar</i>	24
<i>Investeringar som hålles till förfall</i>	24
<i>Finansiella tillgångar som kan säljas</i>	24
<i>Finansiella skulder</i>	24
SÄKRINGSREDOVISNING	25
FAIR VALUE OPTION	26
NEDSKRIVNINGAR	27
VÄRDERINGSMETODER	28
4. EXEMPEL PÅ ACCOUNTING MISMATCH	30
TEORETISKA EXEMPEL	30
<i>Exempel T:1 – identiska obligationer i flera perioder</i>	30

<i>Exempel T:2 – utlåning och upplåning med skillnader i karaktär och syfte</i>	32
<i>Exempel T:3 – financial distress</i>	33
<i>Exempel T:4 – imperfekt samvariation</i>	35
EMPIRISKA EXEMPEL	36
<i>Exempel E:1 – säkringar</i>	36
<i>Exempel E:2 – skapade relationer via avtal</i>	38
<i>Exempel E:3 – hypotekslån och bostadsobligationer</i>	39
5. EFFEKTER OCH LÖSNINGAR	42
EFFEKTER AV ACCOUNTING MISMATCH	42
<i>Debt covenants och kapitaltäckning</i>	43
<i>Skatter</i>	44
<i>Utdelningar</i>	44
LÖSNINGAR PÅ ACCOUNTING MISMATCH	44
<i>Klassificering enligt IAS 39</i>	44
<i>Säkringsredovisning</i>	46
<i>Fair Value Option</i>	48
6. SLUTSATS	52
7. FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	55
REFERENSLISTA	56
APPENDIX	61
APPENDIX 1 – UPPLUPET ANSKAFFNINGSVÄRDE.....	61
APPENDIX 2 – INTERVJUFRÅGOR	62

1. Inledning

Inledningen ger en kort introduktion till uppsatsens tema samt redogör för syfte, avgränsningar, metod och disposition.

När redovisning avhandlas och diskuteras på akademiska föreläsningar, inom revisionsprofessionen eller i tidningsartiklar tenderar ämnets mest fundamentala frågeställningar att röna stort intresse, nämligen huruvida företag gör vinst eller förlust samt hur tillgångar respektive skulder bör värderas, även om dessa frågeställningar ofta uppträder som konkreta redovisningsproblem. I det välkända fallet med Enron vållade företagets införande av marknadsvärden i redovisningen debatt, emellertid i samband med att andra¹ – möjligen mer diskutabla – redovisningsmetoder uppdagades (Benston och Hartgraves 2002). Liknande diskussioner har förts beträffande det svenska försäkringsbolaget Skandia som baserar dagens intäkter på värdet av framtida premiebetalningar och därmed på antaganden om framtida ekonomiska förutsättningar (Rydbeck och Tidström 2003). Denna uppsats behandlar fundamentala temata inom redovisningen men diskuterar dem – liksom många andra – i termer av redovisningsposter, rekommendationer och praktiska exempel.

Redovisningen av finansiella instrument har under lång tid baserats på ett enhetligt koncept som vi väljer att benämna *transaktionsansatsen*, eller på principer om realisation, matchning och anskaffningsvärden, men på senare tid har dock redovisningen – som en respons bland annat till produktutvecklingen på de finansiella marknaderna – rört sig i riktning mot vad vi benämner en *ekonomisk ansats*, en enhetlig ansats som är baserad på verkliga värden och som saknar både realisations- och matchningsprincip. En *blandad redovisningsmodell* har således uppstått – blandad i den meningen att den lånar karakteristika från de båda enhetliga ansatserna. Övergången har haft en särskilt tydlig påverkan på bankers redovisning. Så länge bankers balansräkningar bestod av enkla fordringar och skulder ansågs transaktionsansatsen ge en acceptabel bild av verksamheten, men i takt med införandet av instrument som inom transaktionsansatsen hamnar utanför balansräkningen har den ekonomiska ansatsen vunnit mark som grund för redovisningen (Jackson och Lodge 2000; Anagnostopoulos och Buckland 2005). Med detta sagt kommer denna uppsats att fokusera på bankers redovisning av finansiella instrument.

En debatt har också förts huruvida *alla* finansiella instrument, och inte bara sådana instrument som prissätts på marknaden, skall upptas till verkliga värden (Jackson och Lodge 2000). Bankföreträdare har försvarat den blandade redovisningsmodellen och argumenterat för den på basis av att den är väl förstådd av användarna och tillåter jämförelser mellan företag (Ibid). Representanter för bankbranschen har vidare menat att den blandade redovisningsmodellen förstås, dokumenterats samt visat sig vara praktiskt tillämpbar och möjlig att revidera. De har ansett att en redovis-

¹ Såsom dolda skulder i *Special Purpose Entities* som Enron kontrollerade – men inte konsoliderade – samt upptagande av intäkter från försäljning till sådana *Special Purpose Entities* som om denna skett på armlängds avstånd (Benston och Hartgraves 2002).

ning uteslutande grundad på verkliga värden ej förmår ge en rättvisande bild av bankernas affärsverksamhet (Chisnall 2000). Vissa akademiker hävdar det motsatta, nämligen att den ekonomiska ansatsen avspeglar affärsverksamhetens utfall på ett mer korrekt sätt än såväl den blandade redovisningsmodellen som en enhetlig transaktionsansats (Gebhardt et al 2004; Gray 2003).

Ett problem med den blandade redovisningsmodellen som inte belysts i någon större utsträckning i vare sig den akademiska eller den professionella litteraturen är något som kommit att benämnas *accounting mismatch*². Olika försök att kortfattat beskriva en *accounting mismatch* har framkommit, bland annat som att kapitalvinster och kapitalförluster för två poster med relaterade värdeförändringsrisker inte upptas i redovisningen på ett överensstämmande sätt (Deloitte 2005) eller som att det finns en ekonomisk relation mellan vissa tillgångar och skulder vilka trots det värderas på olika sätt (Baselkommittén 2006). Emellertid har de definitioner vi funnit varit förenklade och ofullständiga i den meningen att de inte diskuterat *accounting mismatch* i ljuset av den blandade redovisningsmodellen – något som lämnat dem öppna för tolkningar vilket kan illustreras av nedanstående citat från de öppna samtalen³ på IASB den 16 mars 2005 (IASB 2005):

“Concern was raised regarding the words 'significantly reduces' in paragraph 9(b)(i) of the proposals as it is not clear on what basis this would be measured - that is 'significantly reduces' in comparison to what? In the same paragraph, the notion of 'an accounting mismatch' is introduced where as in the Basis for Conclusions, the notion of a mismatch in an economic hedge is discussed. The issue raised was whether these two notions are supposed to refer to the issue, and what that issue really is.”

Standarderna som reglerar detta problemområde är ännu under utveckling och tillämpades av svenska företag för första gången så sent som verksamhetsåret 2005. Standardsättare och användare måste därför förstå konceptet *accounting mismatch* på ett teoretiskt plan för att kunna hantera den problematik som finns i den blandade redovisningsmodellen och korrekt tillämpa de standarder som reglerar redovisningen av finansiella instrument. En sådan förståelse är även viktig i arbetet med att utveckla dessa standarder.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att belysa begreppet *accounting mismatch*. Med detta menar vi att ge en tillfredsställande definition av begreppet, redovisa vad som skrivits på temat, studera de redovisningseffekter som förekomsten av *accounting mismatch* ger upphov till samt skärskåda de me-

² Den svenska översättning som föreslagits är ”bristande överensstämmelse i redovisningen” även om ett mer illustrativt begrepp enligt oss skulle vara ”asymmetrisk upptagning av intäkter och kostnader”. Båda dessa förslag är emellertid alltför långa för att kunna användas i löpande text och vi väljer därför att i denna uppsats använda den engelska termen *accounting mismatch*.

³ De öppna samtalen (*public round tables*) syftade till att låta företag informera IASB om problem med standarderna och låta IASB förklara sina lösningar för avsedda användare (IASB 2005b).

toder som hittills framförts som lösningar⁴ på *accounting mismatch*. Därmed blir det viktigt att närmare belysa den blandade redovisningsmodellen och dess beståndsdelar då den utgör grunden för problematiken med *accounting mismatch*. I anslutning härvid har vi dels genomfört en omfattande litteraturstudie på området, dels företagit en empirisk studie. Vi vill med denna uppsats – med utgångspunkt i *accounting mismatch* – göra ett inlägg i debatten kring huruvida den blandade redovisningsmodellen är funktionell och därmed kan förmodas bli varaktig – en fråga som diskuterats av praktiker, standardsättare och akademiker. Vi vill också visa på ett förhållningssätt till den blandade redovisningsmodellen, eller en *metod* att närma sig och förstå dess inneboende problematik, som också kan tillämpas i de nya situationer framtiden potentiellt kan komma att ställa standardsättare inför.

Avgränsningar

Vi kommer att studera den blandade redovisningsmodellen utifrån dess egna meriter – inte jämföra den med de enhetliga redovisningsansatserna. Vi kommer därför inte att bedöma och utvärdera de enhetliga redovisningsansatserna som sådana annat än då deras styrkor och svagheter också är den blandade redovisningsmodellens styrkor och svagheter. Därmed kommer vi heller inte att göra en fullständig utvärdering av anskaffningsvärdering respektive värdering till verkligt värde eller av dessa värderingsgrunders för- och nackdelar.

Uppsatsen fokuserar på konceptuella problemområden istället för på detaljer i gällande rekommendationer, standarder och regler. Skälet är att de senare förändras kontinuerligt medan de konceptuella problemen kvarstår över tid. För att förstå det konceptuella problemet krävs emellertid en övergripande analys och genomgång av redovisningsrekommendationernas utformning eftersom reglerna i vissa fall skapar eller utformats som lösningar på *accounting mismatch*. Uppsatsen innehåller därvidlag ändå ett relativt omfattande avsnitt om just gällande redovisningsstandarder.

Vi har valt att avgränsa vår empiriska studie till affärsbanker. Förutom att banker tar emot inlåning och lämnar krediter, eller för samman sparares efterfrågan på kortfristiga placeringar med investerares behov av långsiktig finansiering, tillhandahåller de betalningsförmedling och utgör därvidlag en viktig del av den finansiella infrastrukturen (Lundgren 2000). Banker har generellt låg soliditet, eller litet eget kapital i förhållande till balansomslutningen⁵, och den finansiella risken är således större i banker relativt många andra affärsverksamheter. Eftersom alla banker har lika låg soliditet finns ständigt risken för att fallande tillgångsvärden drabbar hela banksystemet (Lundgren 2000). Slutsatsen är att bankernas ekonomiska tillstånd är av största intresse inte bara för direkta intressenter såsom aktieägare och långgivare (insättare inkluderade) utan även för sam-

⁴ Eftersom en *accounting mismatch* enligt oss är, och kommit att uppfattas som, ett *problem* talar vi därför om en *lösning* på en *accounting mismatch*.

⁵ I Sverige är bankernas soliditet vanligen endast fyra till fem procent (Lundgren 2000).

hället som helhet. Banker är också intressanta som empiriska objekt eftersom de aktivt deltagit i den debatt som återgivits ovan (Brackney och Witmer 2005).

Vi har vidare valt att avgränsa studien till de svenska affärsbankerna Föreningssparbanken, Handelsbanken, Nordea och SEB eftersom de utgör de mest betydande aktörerna inte bara på den svenska bankmarknaden utan också på den svenska finansmarknaden som helhet. De står tillsammans för mer än 80 procent av den totala balansomslutningen på den svenska bankmarknaden (Bankföreningen 2005). På inlåningsmarknaden är marknadsandelen i Sverige för de fyra största svenska bankerna nära 80 procent och på utlåningsmarknaden knappt 70 procent (Ibid).

Eftersom bankers balansräkningar till största delen består av finansiella instrument faller sig en avgränsning till redovisningsstandarderna IAS 32 och IAS 39 naturlig i de fall vi berör gällande redovisningsstandard, ty dessa standarder reglerar redovisningen av just finansiella instrument. Slutligen kan det från författarnas sida nämnas att denna avgränsning också implicit gjorts för att finna ett område där *accounting mismatch* de facto uppstår. Dessa redovisningsstandarder innehåller nämligen en blandad redovisningsmodell och banker har också av den anledningen blivit lämpliga studieobjekt. Därmed kommer vi – i samtliga fall vi talar om *accounting mismatch* – att avse *accounting mismatch* för finansiella instrument.

Metod och forskningsansats

Valet av forskningsmetod beror på uppsatsens syfte och frågeställning samt objektet för undersökningen. *Deduktiv ansats* innebär något förenklat att teorin är utgångspunkten och att forskaren därefter försöker bekräfta eller avvisa denna teori. Med en *induktiv ansats* avses å andra sidan att forskaren utgår från empiriskt material och försöker skapa teorier utifrån detta material (Alvesson och Skoldberg 1994 s.41). Denna uppsats baseras inte på någon av dessa ansatser. Vår forskningsmetod kombinerar istället teori med empiri på ett sådant sätt att vår arbetsmetod liknar den *abduktiva ansatsen*. Den abduktiva ansatsen utgår visserligen från empirin men avvisar inte teoretiska föreställningar (Ibid s.42). Ansatsen växlar därmed mellan teori och empiri. Teorin låter författaren upptäcka mönster i det empiriska materialet samtidigt som den ökar författarens förståelse för detsamma. Under arbetets gång inhämtas ny kunskap parallellt med att forskaren hittar nya infallsvinklar (Ibid). Den abduktiva ansatsen blir tydlig i denna uppsats såtillvida att vi låter teorin förklara de empiriska observationerna samtidigt som delar av denna teori baseras på mönster som vi funnit i det empiriska materialet.

Vi kommer utifrån etablerad redovisningsteori att ge vår syn på redovisningens syfte samt definiera den blandade redovisningsmodellen. Därefter kommer vi att studera redovisningsteori som behandlar anskaffningsvärden och verkliga värden med särskilt fokus på banker och finansiella instrument. Vi kommer även att lyfta fram litteratur som behandlar debatten som förts beträffande den blandade redovisningsmodellen och *accounting mismatch*. För tolkningar av lagtexten och ett mer praktiskt inriktat perspektiv på problemområdet kommer vi att återge revisionsföretags upp-

fattningar vilka vi hämtat från publicerat material. Redovisningsstandarder har studerats med fokus på särskilda avsnitt. Förutnämnda studier kan sägas utgöra vår teori. Vårt empiriska material utgörs av en årsredovisningsstudie för de fyra nämnda bankerna samt intervjuer och korrespondens med tre bankrepresentanter. Syftet med detta har varit att finna exempel på när och för vilka instrument *accounting mismatch* uppkommer samt sätta teorin i relation till empirin. Slutligen kan nämnas att en betydande del av uppsatsen baseras på våra egna analyser och resonemang utifrån teorin, det empiriska materialet samt vår egen kunskap i ämnet.

Datainsamling

Kvantitativ metod baseras på användandet av ett stort antal observationer och syftar till att framställa ett resultat i sifferformat. Detta möjliggör och underlättar tydliga och raka jämförelser samt innebär att läsaren på ett lättillgängligt sätt kan ta del av undersökningens resultat. *Kvalitativa undersökningar* behandlar kvalitativ, gärna intervjubaserad, data med språkets hjälp (Jacobsen 2002 s.138) och – relativt den kvantitativa metoden – färre observationer (Holme och Solvang 1997 s.79). Denna uppsats använder sig av en kvalitativ metod. Den kvalitativa metodens främsta förtjänster kan anses bestå i att den ger forskaren en grundlig bild av respondenters åsikter och därmed en ökad förståelse för ämnet (Ibid). Den kvalitativa metoden passar denna typ av uppsats väl eftersom redovisning i stor utsträckning handlar om bedömningar och då studier av redovisning till stor del baseras på forskarens förståelse för hur och varför dessa bedömningar görs.

Vi har som utgångspunkt för den empiriska delen av uppsatsen studerat bankernas årsredovisningar i syfte att förstå hur de tillämpat rekommendationer, regler och standarder samt identifiera instrument för vilka en *accounting mismatch* kan tänkas uppstå. För att få ett praktikerperspektiv på ämnet samt klargöra vissa detaljer kring årsredovisningarna och de exempel på *accounting mismatch* som de innehåller har vi genomfört intervjuer med två bankrepresentanter. Dessa intervjuer kan karakteriseras som informantintervjuer, eller som öppna samtal kring årsredovisningarna, redovisningsteori och de praktiska exempel vi funnit. Bankrepresentanterna har fått tala relativt fritt – om än inom ämnets ramar och utifrån ett fåtal öppnande frågor⁶. Denna typ av intervju benämner Holme och Solvang (2000 s.135) en semistrukturerad intervjuteknik vilket innebär att forskaren före intervjun skickar en rad öppna frågor eller ämnesområden till respondenten som på ett öppet sätt får vidareutveckla sina synpunkter berörande de ämnesfrågor forskaren skickat i förväg. Tekniken förutsätter att forskaren lämnar utrymme för följdfrågor (Denscombe 2000 s.134f). Som nämnts ovan har vi tagit fasta på dessa rekommendationer.

Båda författarna har närvarat vid samtliga intervjuer. Bankrepresentanterna har under dessa samtal givit uttryck dels för bankens officiella ståndpunkter, dels för sina personliga åsikter och erfarenheter. Vi finner inga skäl att göra någon distinktion mellan dessa två typer av uttalanden då uppsatsens syfte är att belysa ett begrepp – inte att systematiskt jämföra olika bankers redovis-

⁶ Se Appendix 2.

ning. Av samma skäl har vi tillmötesgått bankrepresentanternas önskan om åsiktsmässig anonymitet. Respondenterna finns således namngivna i referenslistan men inte i uppsatstexten. Vad beträffar de banker som avböjt intervjuer har vi då frågor kring årsredovisningarna uppkommit kontaktat dem i dessa specifika ärenden. Den enda bankrepresentant som kontaktats enkom i ett sådant ärende är Nordeas bankrepresentant.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet innebär att metod och resultat är oberoende av undersökare och undersökt objekt. Kort sammanfattat skall undersökningen kunna genomföras av en annan forskare och under samma omständigheter ge samma resultat (Bell 1995 s.62). Reliabilitet kan därför ses som ett mått på forskningens generaliserbarhet. Ämnet för denna uppsats och de resultat uppsatsen presenterar kan i sina teoretiska format sägas vara generaliserbara till andra företag än dem vi studerat samtidigt som de operationaliserade begreppen (såsom redovisningsposter) är specifika för ett visst företag eller en viss bransch. Problematiken som vi beskriver kan därmed lättare generaliseras till att omfatta företag liknande dem vi studerat. Slutligen kan nämnas att reliabiliteten i denna uppsats höjs av att uppsatsen baseras på många olika typer av källor och av att uppsatsen noga skiljer mellan etablerad teori å den ena sidan och åsikter och uppfattningar å den andra sidan.

Validitet är undersökningens förmåga att mäta vad den avser mäta. Något förenklat kan validiteten beskrivas som hur väl undersökningen kan anses stämma överens med verkligheten (Bell 1995 s.62). I denna uppsats är validiteten till stor del en funktion av författarnas förståelse för ämnet. För att säkerställa uppsatsens validitet har vi därför valt att läsa en omfattande litteratur, noggrant studera ett flertal bankers årsredovisningar samt ingående samtala med representanter för dessa banker. Uppsatsen är i stor utsträckning teoretisk till sin natur, men innehåller samtidigt tydliga kopplingar mellan de teoretiska definitionerna och praktisk redovisning – något som följer på den abduktiva ansatsen och som kan anses bidra till att säkerställa uppsatsens validitet.

Disposition

Uppsatsen är disponerad i sju kapitel och två appendix. Det första kapitlet är en inledning innehållandes syfte, avgränsningar, metod och forskningsansats samt disposition. Det andra kapitlet handlar om redovisningsteori och presenterar de två enhetliga ansatserna: transaktionsansatsen och den ekonomiska ansatsen. Därefter definieras den blandade redovisningsmodellen som en kombination av dessa två ansatser. Slutligen visas uppkomsten av en *accounting mismatch* som en konsekvens av den blandade redovisningsmodellen och det faktum att vissa redovisningsposter är relaterade. Kapitel tre behandlar standarder, regler och rekommendationer inom redovisning med fokus på IAS 39 och dess beståndsdelar: klassificering, *fair value option*, säkringsredovisning och nedskrivning. Kapitel fyra tar upp dels abstraherade exempel på *accounting mismatch*, dels exempel hämtade ur bankernas årsredovisningar. Kapitel fem visar först på möjliga effekter av *accounting mismatch* vilka följer av att redovisningen får betydelse för interna och externa

beslutsfattare. Därefter diskuteras och kritiserar de lösningar på *accounting mismatch* som hittills presenterats. Kapitel sex sammanfattar och drar slutsatser utifrån övriga kapitel. Kapitel sju ger förslag till vidare forskning.

2. Redovisningsteori

Kapitlet ger en introduktion till redovisningen och dess syften vilken följs av en genomgång av transaktionsansatsen och den ekonomiska ansatsen. Därefter definieras den blandade redovisningsmodellen på basis av dessa ansatser. Kapitlet avslutas med en redogörelse för hur den blandade redovisningsmodellen i kombination med redovisningsposters relationer ger upphov till *accounting mismatch*.

De som har ett intresse i ett företags affärsverksamhet, ofta som en följd av att de ingått avtal med företaget, och som därför efterfrågar information om dess affärsverksamhet benämns intressenter (Schroeder et al 2005 s.126). Som exempel på intressenter kan nämnas ägarna som bidragit med kapital och sålunda dels måste tillse värdet på investeringen, dels förväntar sig avkastning i form av utdelningar samt långivarna som lånat ut pengar till företaget och därför är intresserade av företagets förmåga att dels återbetala lånet, dels betala räntor under lånets löptid. Som övriga intressenter nämns ofta staten, kunder, leverantörer och anställda. Slutligen kan det också finnas ett vidare samhällsintresse i företaget i de fall dess verksamhet är viktig i ett samhällsekonomiskt avseende.

Intressenterna behöver ett mått på hur företagets affärsverksamhet faller ut vilket i detta fall kan tolkas som företagets förmåga att fullgöra sina åtaganden gentemot intressenterna, det vill säga betala räntor, amorteringar, utdelningar, löner och skatter samt återinvestera pengar i verksamheten. Redovisningens syfte är att tillhandahålla ett sådant mått. Dels är ett mått på affärsverksamhetens utfall för den *gångna* perioden av intresse, dels skall redovisningen indikera hur väl affärsverksamheten kan tänkas falla ut i *kommande* perioder (Artsberg 2003 s.15). Den första deluppgiften blickar bakåt i tiden och fokuserar på företagsledningens förvaltning av kapital (Paton och Littleton 1940 s.11) medan den andra deluppgiften ser framåt, är inriktad på att underlätta för intressenterna⁷ att fatta ekonomiska beslut och därmed fokuserad på framtida kassaflöden (Artsberg 2003 s.75).

Dessa sätt att se på redovisning som aktivitet är i vår uppfattning inte ömsesidigt uteslutande. Som exempel kan nämnas nödvändigheten i ett framåtblickande perspektiv vid utvärdering av företagsledningens investeringsbeslut och att dagens redovisade vinster mer korrekt än dagens kassaflöden anses informera om framtida kassaflöden (Schroeder et al 2005 s.127). I vår mening hämtar således redovisningsaktiviteten sitt innehåll från båda dessa synsätt och vi ser därför redovisning som en aktivitet som strävar efter att uppnå båda dessa syften. Intressant för oss blir att precisera måttet på hur affärsverksamheten faller ut vilket vi kommer att göra utifrån två tydliga

⁷ Traditionellt har denna aspekt på redovisningen fokuserat på *kapitalmarknadens* beslutsfattande, eller på investerares och kreditgivares utvärdering och jämförelser av olika investeringsalternativ (Artsberg 2003 s.75). Vi har dock i detta sammanhang valt termen "intressenter" snarare än "kapitalmarknadsaktörer".

redovisningsansatser som fokuserar på redovisningsposternas karaktär snarare än på redovisningen som aktivitet.

De flesta kan vara överens om att företagets affärsverksamhet skall speglas i redovisningens poster. Försök att kodifiera denna konsensus kan exemplifieras med begreppet *true and fair view* (Artsberg 2003 s.155) och formuleringen ”en redovisning som innehåller tillförlitlig och mer relevant information om effekterna av transaktioner, andra händelser och förhållanden på företagets finansiella ställning, finansiella resultat eller kassaflöden” (IASB 2006 s.579). Även om det förmodligen är svårt att avgöra vad som är en *true and fair view* torde det vara relativt enkelt att peka på vad som *inte* ger en rättvisande bild av företagets affärsverksamhet, och det är denna insikt som vår uppsats stödjer sig på. Vi kommer nämligen att visa på fall när redovisningen inte ger en rättvisande bild av affärsverksamhetens utfall – snarare än att inrikta oss på när den faktiskt gör det.

Det finns enligt Kam (1990 s.187f) två idealfall inom redovisningen. Det första idealfallet är det så kallade likvidationsfallet (*terminal case*) när företaget likvideras i varje enskild resultatbestämningstidpunkt och när affärsverksamhetens utfall kan bestämmas som skillnaden i likvida medel mellan två sådana tidpunkter. Det andra idealfallet är det så kallade säkerhetsfallet (*certainty of future case*) när framtiden är känd på förhand och alla tillgångar och skulder kan definieras som en samling framtida kassaflöden diskonterade till en på förhand känd diskonteringsränta. Affärsverksamhetens utfall är då lika med nuvärdeförändringen mellan två tidpunkter. Emellertid är varken likvidationsfallet eller säkerhetsfallet realistiska utan framtiden är osäker och företaget antas vara en så kallad *going concern* vars verksamhetstid är okänd på förhand. Redovisningen blir därmed med Artsbergs (2003 s.158) ord ett mellanting mellan de två idealfallen och affärsverksamhetens utfall måste sålunda utvärderas vid en given tidpunkt samt för en i tiden avgränsad period, vilket sätter fokus på *hur* affärsverksamhetens utfall skall mätas, *vilken* tidsperiod som är relevant och – inte minst – måttets tentativa karaktär. En av de mest generella definitionerna på detta mått är den följande som givits av Hicks (1946 s.7):

”The purpose of income calculation in practical affairs is to give people an indication of the amount which they can consume without impoverishing themselves. Following out this idea it would seem that we ought to define a man’s income as the maximum value which he can consume during a week, and still expect to be as well off at the end of the week as he was at the beginning.”

Resultatet kan alltså ses som en förändring i eget kapital – en förändring som antingen kan härledas från balansräkningen som företagets tillgångar minus dess skulder (nettotillgångarna) eller från resultaträkningen som periodens intäkter med avdrag för samma periods kostnader då ingående eget kapital plus periodens resultat summerar till utgående eget kapital⁸. Resultatet inklude-

⁸ I enlighet med kongruensprincipen (i avsaknad av utdelningar).

rar inte transaktioner med företagets ägare (Kam 1986 s.193) och är med andra ord det överskott som uppstått under en given tidsperiod och som kan delas ut till ägarna utan att nettotillgångarna vid periodens utgång understiger nettotillgångarna vid samma periods början (AAA 1965a). Själva *definitionen* av resultatet beror enligt oss inte på huruvida redovisningen baseras på en transaktionsansats eller på en ekonomisk ansats. Emellertid kan resultatets *karaktär* och *storlek* bero på dessa variabler vilket är en aspekt som utförligt kommer att diskuteras längre fram i uppsatsen. Balansräkningen visar företagets finansiella ställning vid en given tidpunkt och innehåller företagets tillgångar och skulder. Skillnaden dem emellan utgör alltså nettotillgångarna eller företagets egna kapital.

Transaktionsansatsen

Realisationsprincipen

En av de mest centrala principerna inom transaktionsansatsen är den så kallade *realisationsprincipen*. Realisationsprincipen avgör dels vilka intäkter som skall upptas i redovisningen, dels vid vilken tidpunkt dessa intäkter skall upptas i redovisningen. Emellertid finns ingen självklar definition av när intäkter kan anses vara *realiserade*, men vi tolkar i enlighet med Paton och Littleton (1940 s.48f) samt AAA (1965a) realisationsprincipen som att reallgångar skall vara omvandlade till kontanter eller skulder lösta till förmånliga villkor innan intäkter får upptas i redovisningen. Realisationsprincipen åberopas därför till försvar för att utelämna realiserade kapitalvinster och kapitalförluster vid beräkning av resultatet. Paton och Littleton (1940 s.62) skriver:

”Without doubt the movement of prices has an important bearing on the economic significance of existing business assets, but there is little warrant for the view that sheer enhancement of market value, however determined, represents effective income. /.../ appreciation is not the result of any transaction or any act of conversion; appreciation makes available no additional liquid resources which may be used to meet obligations or make disbursements to investors...”

Matchningsprincipen

Inom transaktionsansatsen beräknas resultatet genom att först bestämma intäkterna och därefter i enlighet med den så kallade *matchningsprincipen* hänföra kostnaderna till dessa intäkter (Paton och Littleton 1940 s.69; AAA 1965). Denna matchning beskrivs av Paton och Littleton (1940 s.15) som den process varigenom uppföringar (*efforts*) och prestationer (*accomplishments*) förenas. Det ideala sättet att matcha kostnader och intäkter är att finna en direkt eller kausal relation mellan dem (AAA 1965). Paton och Littleton (1940 s.71) skriver:

”The problem of properly matching revenues and costs is primarily one of finding satisfactory basis of association – clues to relationships which unite revenue deduction and revenue. /.../ observable physical connections often afford a means of tracing and assign-

ing. It should be emphasized, however, that the essential test is reasonableness in the light of all the pertinent conditions rather than physical measurement”

Tidpunkten för upptagande av intäkter blir sålunda enligt AAA (1965) avgörande också för när kostnader upptas i redovisningen vilket implicerar att realisationsprincipen även indirekt styr tidpunkten för kostnadsupptagning. Många kostnader har emellertid ingen identifierbar relation till en intäkt (Paton och Littleton 1940 s.98; AAA 1965) och därför kommer många kostnader att fördelas över tiden i enlighet med någon form av systematik snarare än anslås en viss vara eller tjänst (Kam 1990 s.185). Kostnader som varken kan matchas till en given intäkt eller fördelas över tiden tas upp i resultaträkningen i den period de uppstår (Kam 1990 s.286).

Tillgångar och skulder

Eftersom en transaktionsansats beräknar företagets vinst eller förlust som resultatet av de aktiviteter som skett under en given period syftar även balansräkningen till att redovisa företagets transaktioner med externa enheter. Den består således av det som återstår efter att företaget matchat kostnader mot intäkter (Schroeder et al 2005 s.128) eller sådant som företaget ännu inte hunnit periodisera till resultaträkningen (Artsberg 2003 s.188). Balansräkningen skall med Patons och Littletons (1940 s.127) formulering fördela utgifter mellan nutid och framtid. Därmed kommer balansräkningen oundvikligen att innehålla tillgångar och skulder som i vissa fall inte är en representation av en fysisk företeelse utan som kan vara ett resultat av den matchning som sker av intäkter och kostnader (för en diskussion se AAA 1965).

Inom transaktionsansatsen upptas balansräkningens tillgångar och skulder till anskaffningsvärde. Anskaffningsvärdet representerar en ekonomisk försakelse (Kam 1990 s.138) och kan i de flesta fall bestämmas till utgifterna för tillgångens förvärv eller tillverkning (Artsberg 2003 s.194), eller om den avser en skuld, den summa pengar som erhålles vid emissionstillfället eller som skall återbetalas vid förfall. Anskaffningsvärdet anses vara ett tillförlitligt och objektiva mått eftersom det baseras på en verifierbar transaktion (Paton och Littleton 1940 s.25-26; Paton 1946) och därför lämpar sig transaktionsansatsen väl för poster vars verkliga värden inte utan betydande förluster i precision och tillförlitlighet kan uppskattas i tidsperioden mellan köp och försäljning såväl som för poster vars effekter kan karakteriseras i termer av prestationer och resursförbrukningar.

Den ekonomiska ansatsen

Den ekonomiska ansatsen tar sin utgångspunkt i balansräkningen⁹ och värderar tillgångar och skulder till deras verkliga värden. Det verkliga värdet kan enligt Bradbury (2000) samt Barth och Landsman (1995) fastställas antingen till nuvärdet eller till marknadsvärdet. Nuvärdet definieras som samtliga till tillgången eller skulden hänförliga framtida kassaflöden, diskonterade till den

⁹ För en kompletterande sammanfattning av och diskussion kring de tankar som ligger till grund för den ekonomiska ansatsen än den följande se Van Cauwenberge och De Beelde (2005) samt Solomons (1995).

ränta som korrekt återspeglar tiden till dess kassaflödena inträffar samt den risk som är förknippad med dessa kassaflöden (Kam 1990 s.142f). Till skillnad från nuvärdet förutsätter marknadsvärdet att ett marknadspris är möjligt att finna eller uppskatta¹⁰. Marknadspriset är en rimlig uppskattning av det diskonterade värdet av framtida kassaflöden (nuvärdet) i de fall en sådan pris-sättningsansats tillämpas av marknaden. På motsvarande sätt kan marknadsvärdet i avsaknad av prislistor uppskattas på basis av en nuvärdesbaserad modell. Med detta sagt är dessa två värderingskoncept i många fall två sidor av samma mynt. Som exempel på förespråkare av en ekonomisk ansats baserad på marknadsvärden lyfts vanligen två författare och ett författarpar fram: Chambers (1966), Sterling (1970) samt Edwards och Bell (1961).

Edwards och Bell

Edwards och Bell (1961) förespråkar ett koncept baserat på återanskaffningsvärden kallat *business profit*. Konceptet inkluderar såväl operationellt resultat som kapitalvinster och kapitalförluster (*holding gains and losses*) i resultatbegreppet (Edwards och Bell 1961 s.95). Enligt författarna ger detta resultatbegrepp mer relevanta signaler och underlag till interna såväl som externa beslutsfattare än alternativet som Edwards och Bell benämner *realizable profit*. *Business profit* blir därför det mest relevanta långsiktiga måttet på utfallet av företagets verksamhet (Ibid s.98f). Både *business profit* och *realizable profit* innehåller emellertid orealiserade kapitalvinster och kapitalförluster som intäkter respektive kostnader med skillnaden att realiserbarhet krävs för upptagning enligt det senare konceptet. Därmed föredrar författarna en resultatmodell som inkluderar alla orealiserade kapitalvinster och kapitalförluster oavhängigt postens karaktär. Beträffande skillnaden mellan intäktsupptagning inom transaktionsansatsen och inom den ekonomiska ansatsen skriver Edwards och Bell (1961 s.25) att förändringar i marknadsvärden skall dominera redovisningen.

Edwards och Bell (1961 s.277f) menar därefter att marknadsvärden ständigt uppdateras och därför har större relevans än anskaffningsvärden för beslut rörande framtiden. Uteslutande av orealiserade kapitalvinster och kapitalförluster ur redovisningen implicerar för det första att företaget inte kan förbättra sin marknadsposition genom kapitalförvaltning (*holding activities*) och för det andra att dessa kapitalvinster och kapitalförluster endast upptas i en period trots att de i själva verket uppstått under en längre tidsperiod och därmed är hänförliga till olika tidpunkter under hela denna period. Edwards och Bell (1961 s.116) skriver bland annat:

”Capital gains are counted only when realized. This means that some of the events of past periods, notably price changes and the gains and losses associated with them, are treated as though they were events of the current period. If an asset has been held for five years and then sold, all of the gains and losses arising over the five year period are credited to the year of sale.”

¹⁰ I denna uppsats kommer begreppen *marknadsvärde* och *marknadspris* att vara synonyma.

Sterling och Chambers

Chambers (1966 s.70 och 1965 s.736) och Sterling (1970 s.328 och s.189) argumenterar för att redovisningen skall baseras på försäljningspriser (*exit prices*) snarare än på de återanskaffningspriser (*entry prices*) Edwards och Bell förespråkar. Både återanskaffningspriser och försäljningspriser inkluderar emellertid realiserade kapitalvinster och kapitalförluster i resultatet. I kontrast till både Edwards och Bell samt Sterling som alla förespråkar marknadsvärden för skulder anser Chambers (1970 s.50) dock att dessa skall upptas till sina nominella belopp.

Sterling (1970 s.7) utgår från Hicks (1946 s.7) definition av resultatet¹¹ och menar därefter att problemet med måttet inte härrör till definitionen utan till metoden att mäta hur *well off* någon är. Sterling kommer, efter en mycket omfattande modellanalys av en vetehandlare, fram till att försäljningspriser är det mest relevanta måttet inom redovisningen¹². Beträffande anskaffningsvärden uttrycker Sterling bland annat att identiska poster med denna värderingsgrund får olika värden i redovisningen beroende på när i tiden de införskaffats (Sterling 1970 s.14-16). Sterling baserar i huvudsak sin argumentation för försäljningspriser på att dessa priser är accepterade av och tillgängliga för en stor extern massa (Ibid s.314), vilket formulerats av andra författare både före (AAA 1965) och efter (Kam 1990 s.146) Sterling som att marknadspriset är objektivt och relevant i den meningen att det genereras utanför företaget som ett marknadsaktörernas konsensusutlåtande.

Beträffande vilket marknadsvärde redovisningen bör innehålla anser Chambers, likt Sterling, att försäljningspriser är det mest relevanta måttet (Chambers 1965 s.736). Den anskaffningsvärderade balansräkningen är enligt Chambers (1965 s.271) lika användbar som förra årets nyheter etiketterade med dagens datum och han menar (Ibid s.740) likt Edwards och Bell att realiserade kapitalvinster och kapitalförluster är relevanta och positiva för företagets affärsverksamhet och att dessa således inte skall undanhållas från redovisningen. Beträffande operationella intäkter respektive realiserade kapitalvinster och kapitalförluster uttrycker sig Chambers på följande sätt (Ibid):

”It therefore does not seem to be realistic to suppose that holding gains or cost savings are a class apart from seller’s margins. They all, if positive, make the firm better off, that is, able to command more goods and services than before”

Synen på resultatet

Intäkter kan i den ekonomiska ansatsen, på basis av Edwards och Bells (1961 s.25), Chambers (1966 s.101) och Sterlings (1970 s.328) syn på resultatet och värderingen av tillgångar och skulder, ses som inflöden eller som gynnsamma värdeförändringar i tillgångar och skulder, det vill säga som att en tillgångs verkliga värde ökar eller en skulds verkliga värde minskar. Kostnader

¹¹ Se också sidan nio i denna uppsats.

¹² För en mer utförlig diskussion kring olika värderingsgrunders för- och nackdelar se Sterling (1970) kapitel 1-2.

kan ses som motsatsen, det vill säga som utflöden eller som ogynnsamma värdeförändringar i tillgångar eller skulder. Med den ekonomiska ansatsen tas således också orealiserade kapitalvinster och kapitalförluster upp i resultatet eftersom definitionerna av både intäkter och kostnader följer på definitionen av balansräkningens poster. Resultatet ses i den ekonomiska ansatsen som en förändring i det verkliga värdet av företagets nettotillgångar eller egna kapital (Schroeder et al 2005 s.128).

Till skillnad från transaktionsansatsen inom vilken konceptet realisation är centralt diskuteras i denna ansats snarare huruvida värdeförändringen måste vara realiserbar, eller möjlig att omvandla till kontanter på en aktiv marknad, för att få upptas i resultatet¹³. Artsberg (2003 s.162) går så långt som att påstå att detta egentligen inte är något annat än en variant på, eller ett specialfall av, transaktionsansatsens realisationsprincip. Vi kommer i denna uppsats att skilja mellan begreppen *realisationsprincip* och *realiserbarhet* där realisationsprincipen tillhör transaktionsansatsen och begreppet realiserbarhet hänför sig till den ekonomiska ansatsen. Den ekonomiska ansatsen lämpar sig för sådana poster företaget handlar med, vars verkliga värde är möjligt att uppskatta och i de fall företaget vill låta redovisningsposten återspegla marknadens information.

Relationer

Redovisningen kan alltså antingen ske enligt en transaktionsansats eller på basis av en ekonomisk ansats. Vi kommer i det följande att diskutera hur redovisningsposter kan anses vara relaterade – något som i kombination med de redovisningsansatser som diskuterats ovan kan leda till en *accounting mismatch*. Redovisningsposterna kan antingen vara relaterade till följd av att skulderna finansierar tillgångarna eller eftersom de delar samma externa riskkomponent. Som uppsatsen kommer att visa är dessa två koncept nära relaterade.

Relationer mellan tillgångar och skulder

Företag kan på ett konceptuellt plan ses som bestående av finansiering på balansräkningens passivsida och investeringar på dess aktivsida. Aktieägare och långivare har generella fordringar på företagets tillgångar eftersom det faktum att utomstående tillhandahållit medlen med vilka tillgångarna anskaffats utgör själva förutsättningen för att företaget skall kunna äga dem. Därmed kan balansräkningens aktiv- och passivsida ses som relaterade till varandra såtillvida att återbetalningen till långivarna och aktieägarna villkoras av tillgångarnas avkastning. Den möjliga återbetalningen till finansörerna i form av ränta, amorteringar och utdelningar beror på investeringarnas (tillgångarnas) lönsamhet, eller på vilket sätt affärsverksamheten faller ut.

Förvisso finns stora skillnader mellan det egna kapitalet och skulderna samt mellan olika typer av skulder. Kam (1990 s.112) menar att skulder generellt sett är mer specifika i sina fordringar jäm-

¹³ Se Kam (1990 s.246-247) och Edwards och Bell (1961) för en diskussion.

fört med eget kapital eftersom långgivarna, till skillnad från aktieägarna, nästan alltid har rätt till en fastställd betalning vid en given tidpunkt. Detta implicerar att värdet på skulderna i de flesta fall inte påverkas av värdet på tillgångarna eftersom det egna kapitalet fungerar som en riskbuffert i och med att avkastningen till aktieägarna ej garanteras. Ju större skulder företaget har i förhållande till dess egna kapital, desto större är emellertid långgivarnas utsatthet för värdeförändringar i företags tillgångar då tillgångarnas värde utgör en övre gräns för vad som kan återbetalas till långgivarna. Detta koncept passar synnerligen väl in på just bankers affärsverksamhet ty de har låg soliditet och som en viktig del i affärsverksamheten avser hålla ett räntenetto mellan utlåning och upplåning med samma löptid, eller mellan tillgångssidan och skuldsidan. Det faktum att tillgångar och skulder i någon mån kan anses relaterade ger en försiktig indikation på att en blandad redovisningsmodell lider av en inneboende problematik.

Som vi beskrivit ovan kan företags totala tillgångs- och skuldsida ses som relaterad, men företag består vanligen av ett stort antal tillgångar och skulder som det inte finns någon sådan tydlig relation emellan. Denna diskussion kan dock trots sin teoretiska natur ge ett antal insikter varav en redan berörts, nämligen att tillräckligt stora tillgångs- och skuldposter är relaterade till varandra när tillgångarnas värde sjunker. Detta blir särskilt tydligt vid *financial distress* när företags hela tillgångsmassa sjunker i värde. Skulder kan vidare skilja sig åt med avseende på prioritetsordning i exempelvis en likvidation vilket innebär att vissa långgivare får betalt före andra när företags tillgångar säljs ut och implicerar att skulder därför i varierande utsträckning är utsatta för värdeförändringar i företags tillgångar. Ett än tydligare fall består i sådana skuldinstrument vars räntebetalningar direkt villkoras av tillgångarnas avkastning, eller företags resultat, såsom olika former av hybridinstrument. Ett specialfall, vilket kommer att behandlas utförligare längre fram i uppsatsen, uppstår när det finns en avtalsmässig relation mellan en tillgång och en skuld eller när avkastningen på skulden villkoras av en given tillgångs avkastning. Detta relationskoncept förutsätter visserligen att långgivarna ej kan få betalt ur avkastningen på eller likvidation av någon annan tillgång än den tillgång som skulden är relaterad till enligt avtalet.

Riskrelationer

Företag bedriver affärsverksamhet genom att bära risk vilket kan förstås som att företaget syftar till att generera vinst samtidigt som vinster mycket sällan eller aldrig är helt riskfria. Ett sätt att se på dessa risker är sålunda som determinanter av affärsverksamhetens utfall. *Vilka* risker företaget är utsatt för sammanhör med de tillgångar och, i någon mindre mån, de skulder företaget innehar¹⁴. Banker är utsatta för ett flertal olika risker bland vilka de mest signifikanta anses vara ränterisk och kreditrisk (Gray 2003; ECB 2001). För uppsatsens syfte är det av nödvändighet att definiera, förstå och diskutera dessa riskers betydelse och tolkning samt konkretisera dem i form av tillämpbara koncept – framförallt för att längre fram i uppsatsen kunna tydliggöra hur riskerna kopplar till de redovisningsansatser som behandlats ovan.

¹⁴ Vissa skulder kan återköpas eller säljas och företaget bär då risken att deras marknadsvärden fluktuerar.

Det finns enligt Ryan (2002, s.60) i princip två olika sätt att se på ränterisk. Ränterisk kan ses som variationer i *värdet* på ett finansiellt instrument till följd av osäkerheter kring framtida *diskonteringsränta*. För att en sådan risk skall uppstå får inte de kassaflöden instrumentet genererar variera i proportion till diskonteringsräntan, det vill säga kupongräntan måste vara fast. Ränterisk kan i denna tolkning förstås som en alternativkostnad: till vilka villkor lånet skulle kunna omförhandlas, eller som en prissättning: vad lånet skulle inbringa på en fiktiv marknad givet rådande räntor. Ränterisk kan också ses som variation i de kassaflöden instrumentet genererar vilken resulterar från osäkerheter kring framtida *kupongräntor*. Denna risk uppkommer eftersom de kassaflöden som skall användas för att betala räntorna – företagets intäkter – sällan varierar i perfekt proportion till kupongräntan på företagets lån. Från en konceptuell synvinkel implicerar kassaflödesvariation som mått på ränterisk att likviditeten är den primära frågan, men om likviditeten är av underordnad betydelse är värdevariationer möjligen ett mer relevant mått på ränterisken.

Med kreditrisker avses med Ryans (2002, s.135) formulering att utlåning med en viss sannolikhet förväntas generera mindre än de kontrakterade betalningarna som en följd av de ekonomiska förhållandena hos låntagaren och att en viss andel av den initiala utlåningen förväntas gå förlorad. Sannolikheten för betalningsinställelse beror på instrumentets karaktär, låntagarens ställning och makroekonomiska förhållanden. Det bör också nämnas att det i enlighet med detta synsätt måste sägas finnas en kreditrisk i företagets egna skulder utåt sett, då värdet på skulderna ur långivarens perspektiv sjunker om företagets egen kreditvärdighet sjunker – något som åtminstone under vissa förutsättningar inom den ekonomiska ansatsen kan återspeglas i företagets egen redovisning.

Risker som sammanhör med externa förhållanden kan på ett konceptuellt plan representeras av riskkomponenter såsom marknadsräntan eller låntagarens kreditrating. När tillgångar och skulder sägs dela samma risk avses därmed en situation då de påverkas av samma externa riskkomponent. Bankrepresentanterna anser att delad risk är den mest relevanta relationen mellan två redovisningsposter och ett enkelt sätt att uppskatta i vilken utsträckning finansiella tillgångar och skulder delar samma risk är att studera instrumentens värddeförändringar givet variation i en extern riskkomponent samt hur dessa värddeförändringar samvarierar. Ränterisk och kreditrisk kan sålunda ses som determinanter av utfallet i bankers affärsverksamhet om deras balansräkningar innehåller sådana poster som är kopplade till dessa risker. Att så är fallet kommer längre fram i uppsatsen bli tydligt.

För att slutligen koppla samman de koncept som diskuterats ovan kan de relationer som uppstår till följd av att skulderna finansierar tillgångarna i någon mån förstås som att risken i tillgångarna – eller den riskkomponent tillgångarna är utsatta för – överförs till skulderna. På detta sätt kan vi tala om relationer som synonymt till riskdelning då relationen initialt härrör från en extern riskkomponent – även om den *uppkommer* som en följd av att skulderna finansierar tillgångarna.

Den blandade redovisningsmodellen

Redovisningsposter skall inom den blandade redovisningsmodellen behandlas i enlighet med posternas karaktär och syfte. Poster som företagen handlar med på marknaden *kan* värderas till verkligt värde medan poster för vilka det inte finns någon marknad *måste* värderas till anskaffningsvärde. På samma sätt *bör* inte poster som företaget antingen måste eller avser inneha till förfall värderas till verkligt värde eftersom orealiserade fluktuationer i verkligt värde på dessa poster ej kommer att realiseras. Emellertid anser vi att de poster som är relaterade till följd av en tillgångskuld relation i vissa fall skall behandlas enligt samma redovisningsansats då risken i tillgången automatiskt överförs till skulden och posterna därför tvivelsutan delar samma risk.

Den blandade redovisningsmodellens förtjänster kan således sammanfattas i att den tillåter företag värdera poster i enlighet med enskilda posters karaktär och syften och i att den därför kan anses höja informationskvaliteten i redovisningen. Denna uppdelning kan förstås som att poster vars risker mest informativt visas som prestationer och resursförbrukningar i resultaträkningen behandlas enligt transaktionsansatsen medan den ekonomiska ansatsen tillämpas för poster för vilka relevanta risker härrör till fluktuationer i verkliga värden. På så sätt tar redovisningen hänsyn både till den information som kan anses finnas i vissa posters marknadsvärden och det faktum att vissa poster inte kan – eller inte bör – värderas till verkligt värde.

Eftersom två olika värdekoncept används i redovisningen kommer alltså vissa poster att upptas till sina verkliga värden samtidigt som andra poster upptas till anskaffningsvärde. Orealiserade fluktuationer i verkligt värde på de marknads- eller nuvärdesvärderade posterna kommer att upptas som intäkter eller kostnader i den period värdeförändringen uppstår. Detta i enlighet med den ekonomiska ansatsens koncept om realiserbarhet och tanken att intäkter och kostnader kan utgöras av just förändringar i verkligt värde i de poster som upptagits i balansräkningen. Värdeförändringar för de poster som värderats till anskaffningsvärde enligt transaktionsansatsen kommer å andra sidan att upptas som intäkter eller kostnader i resultaträkningen först då de realiserats i enlighet med realisationsprincipen. På samma sätt kommer inflöden eller utflöden inom den ekonomiska ansatsen att upptas i redovisningen när de sker medan de inom transaktionsansatsen upptas när företaget förtjänat dem eller när de kan matchas till ett annat in- eller utflöde.

Förutom den ovan diskuterade tidsdimensionen finns också en rumsdimension, nämligen huruvida kapitalvinster och kapitalförluster, eller intäkter och kostnader, förs över resultaträkningen eller direkt till eget kapital. Vi anser att rumsdimensionen är av långt mindre konceptuell betydelse än tidsdimensionen eftersom den förstnämnda dimensionen behandlar placeringen av intäkter och kostnader som redan upptagits i redovisningen medan tidsdimensionen handlar om huruvida intäkter och kostnader alls skall upptas i redovisningen. Emellertid kommer vi längre fram i uppsatsen att visa hur de indirekta effekterna från en *accounting mismatch* kan skilja sig åt. Intäkter och kostnader som förs direkt till eget kapital ger endast upphov till effekter hänförliga till balansräk-

ningen medan sådana intäkter och kostnader som förs över resultaträkningen ger upphov till effekter i både resultaträkningen och balansräkningen.

Bankers verksamhet

Bankers verksamhet kan delas upp i två typer av affärsverksamheter: dels en kortsiktig handel med finansiella instrument, dels en affärsbanksverksamhet (*retail banking*) som främst består av långsiktig utlåning och tillhörande upplåning. Eftersom affärsbanksverksamheten syftar till att skapa och underhålla en portfölj av transaktioner som på lång sikt ger upphov till ränteintäkter samt expandera den befintliga kundbasen kommer denna verksamhet enligt Chisnall (2000) och ECB (2001) principiellt att drivas av långfristiga kreditbeslut. Den kortsiktiga verksamheten syftar å andra sidan till att generera kapitalvinster från transaktioner på marknaden (Ryan 2002 s.6; ECB 2001).

Bankers balansräkningars aktivsidor kan delas in i tillgångar som innehas för handelssyfte, såsom handelslager av aktier, obligationer och derivatinstrument, och tillgångar som innehas i affärsbanksverksamheten, såsom utlåning till företag och privatpersoner. Till dessa kommer tillgångar i försäkringsverksamheten. Passivsidan utgörs av bankernas finansiering i form av upplåning och eget kapital. Skulderna kan liksom aktivsidan delas in i sådana skulder som innehas för handel, det vill säga sådana skulder som skall lösas eller återköpas på kort sikt, och skulder som banken avser inneha på lång sikt. Kortsiktig upplåning består till exempel av emitterade värdepapper med kort löptid, skulder till andra kreditinstitut med kort löptid och derivatpositioner. Den långsiktiga upplåningen innehåller motsvarande poster fast med lång löptid. Inlåning från allmänheten skall vanligen återbetalas på begäran vilket implicerar att dess löptid är okänd men anses dock tillhöra den långsiktiga affärsbanksverksamheten. Till dessa poster skall läggas vissa särskilda skulder i försäkringsverksamheten¹⁵.

Blandad redovisningsmodell för enskilda poster

En ekonomisk ansats för aktier, obligationer och andra värdepapper som handlas på en börs eller motsvarande marknadsplats baseras på marknadsvärdet eller på någon typ av värderingsmodell. En ekonomisk ansats avseende långfristiga lån baseras på det belopp till vilket en extern aktör är beredd att överta lånefordringen och kan definieras som alla till lånet hänförliga framtida kassaflöden diskonterade till en referensränta¹⁶. Lånet värderas alltså på basis av en jämförelse mellan den avkastning som uppnåddes när lånet gavs och den avkastning som skulle uppnås på en ny transaktion av liknande typ vid värderingstidpunkten. Alla skillnader dem emellan upptas som en

¹⁵ För närmare information se årsredovisningar: Handelsbanken (2005 s.38), SEB (2005 s.55), Nordea (2005 s.67) samt Föreningssparbanken (2005 s.49)

¹⁶ Det som denna uppsats benämner *referensränta* kan förstås som en kreditriskjusterad marknadsränta eller som en summa av två komponenter: en marknadsräntekomponent och en kreditvärdighetskomponent.

orealiserad kapitalvinst eller kapitalförlust och resultatet kommer därmed att mätas med avseende på förändringar i kapitalets alternativkostnad (Jackson och Lodge 2000).

Beträffande företagets egna skulder har flera förslag på lämplig diskonteringsränta framförts. Dessa inkluderar bland annat företagets egen kapitalkostnad, den riskfria räntan samt kapitalkostnaden för ett kreditvärdigt företag. Med det förstnämnda alternativet kommer diskonteringsräntan att inkludera företagets egen kreditvärdighet – något som leder till att företaget upptar intäkter i redovisningen i samband med att dess kreditvärdighet sjunker¹⁷. Eftersom ett sådant utfall ansetts vara något diskutabelt har de två andra ansatserna uppkommit som alternativa metoder. Företagets egen kapitalkostnad har ansetts ge ett korrekt utfall från ett aktieägarperspektiv medan den riskfria räntan ansetts ge långivarna en mer korrekt bild av den finansiella ställningen. Samtidigt har resonerats mot tillämpning av den riskfria räntan på basis av att den inte tar hänsyn till kreditrisken i verksamheten och därför kan dölja företagets faktiska finansiella ställning (Jackson och Lodge 2000; Bradbury 2000).

En transaktionsansats upptar aktier, obligationer och andra värdepapper till köpeskillingen. En transaktionsansats för lån och skulder tar upp dessa till deras nominella belopp eller till upplupet anskaffningsvärde¹⁸ och således upptas inte förändringar i verkligt värde på dessa skulder i resultaträkningen förrän lånen löses eller säljs. Företagets intäkter kommer att beräknas utifrån huruvida betalningar faller ut enligt kontrakt, det vill säga antingen utifrån faktiska räntebetalningar som periodiserats på ett sådant sätt att de upptas i resultatet i den period posten renderat dem (företaget förtjänat dem) eller i enlighet med effektivräntemetoden. Inom den ekonomiska ansatsen upptas ränteflöden i den tidpunkt de inträffar.

Blandad redovisningsmodell för bankverksamhet

Marknadsvärden och fluktuationer i marknadsvärden är lämpliga för bankernas handelsverksamhet eftersom den syftar till att göra kortsiktiga vinster från transaktioner på marknaden. Samtidigt anses sådana kortsiktiga marknadsvärdefluktuationer vara betydelselösa inom affärsbanksverksamheten eftersom denna verksamhet i stor utsträckning baseras på långsiktiga kundförhållanden (ECB 2001) och på poster som antingen inte kan eller som inte kommer att realiseras. Om de låneavtal som banken träffat med kunder och långivare är specifika för den individuella banken blir redovisningsposterna och dessas villkor också specifika för den individuella banken, med följderna att de i avsaknad av marknad endast på basis av modeller kan värderas till verkligt värde (Ryan

¹⁷ Kan förstås som att värde överförs från långivarna till aktieägarna när skuldernas värde sjunker eftersom värdet på aktieägarnas option att överlåta företagets tillgångar till långivarna ökar i värde (Jackson och Lodge 2000; Bradbury 2000).

¹⁸ Upplupet anskaffningsvärde är lika med nominellt belopp i avsaknad av premium eller rabatt på lånet, det vill säga när kupongräntan är lika med lånets referensränta vid emissionstidpunkten. På samma sätt kommer intäkten (kostnaden) vara lika med inbetalningen (utbetalningen) när kupongräntan är lika med referensräntan vid emissionstidpunkten. Se *Appendix 1* för en förklarande illustration.

2002 s.123; ECB 2001). Eftersom andrahandsmarknaden för lån och insättningar i skrivande stund befinner sig i sin utvecklingsfas har banker hittills hållit både lån med individuella villkor och lån med mer generella villkor till förfallotidpunkten¹⁹ (Jackson och Lodge 2000; Chisnall 2000).

På basis av posternas karaktär och de syften i vilka banken innehar dem behandlas de antingen i enlighet med transaktionsansatsen eller enligt den ekonomiska ansatsen. För poster som innehas som en del i handelsverksamheten är postens verkliga värde av större intresse än den avkastning posten måhända genererar under innehavsperioden. Detta eftersom banken kan och/eller avser sälja eller återköpa posten på marknaden vilket också kan förstås som att posten utsätter banken för risken att dess diskonteringsränta fluktuerar. Risker som härrör från poster inom affärsbanksverksamheten visas å andra sidan mest informativt enligt transaktionsansatsens principer eftersom lånet i sig och dess möjliga värde på en fiktiv marknad är av mindre betydelse än de kassaflöden som det ger upphov till under sin löptid. Att värdera sådana poster till verkligt värde kan till och med ge en missvisande bild av företagets ställning och resultat i de fall det inte är möjligt att realisera posten och företaget därmed upptar helt fiktiva kapitalvinster och kapitalförluster i redovisningen. Risken dessa poster utsätts för kan alltså snarare förstås som en kassaflödesrelaterad risk.

Bankens egna kapital skall täcka sådana kreditförluster som inte kan förväntas när lånet initieras eftersom förväntade kreditförluster täcks av räntemarginalen, eller skillnaden mellan utlåningsräntan och inlåningsräntan, då bankerna enligt Lundgren (2000) antas debitera en högre ränta för mer riskfylld utlåning. Vad beträffar kreditförluster uppstår en signifikant skillnad mellan redovisning till verkligt värde och till anskaffningsvärde. Värderas lånen till verkligt värde upptas framtida kreditförluster automatiskt i resultatet redan vid värderingspunkten till följd av en högre diskonteringsränta medan så ej sker inom en transaktionsansats förrän lånet förgås alternativt förrän det finns tydliga indikationer på att det nominella beloppet ej kommer att återbetalas²⁰ (Jackson och Lodge 2000).

Accounting mismatch

Poster i redovisningen kan vara relaterade till varandra som en följd av att skulderna finansierar tillgångarna eller eftersom de delar samma externa riskkomponent. Emellertid kan det förstådda konceptet tolkas som att risken i tillgångarna överförs till skulderna, vilket implicerar att även denna relation initialt härrör från en extern riskkomponent. Posternas karaktär och syfte avgör vilka risker posterna är utsatta för. Alla lån är visserligen möjliga att marknadsvärdera på basis av

¹⁹ Detta kan dock enligt bankrepresentanterna förändras över tid då en alltmer omfattande handel med idag anskaffningsvärderade lån motiverar en framtida övergång till marknadsvärdering av dessa lån.

²⁰ Inom en strikt tillämpad transaktionsansats skulle kreditförlusten inte upptas i redovisningen förrän lånets återbetalning kan uteslutas vilket i princip implicerar att låntagaren skall ha gått i konkurs och åtminstone en del av det nominella beloppet vara omöjligt att återvinna. Emellertid har praktisk tillämpning av transaktionsansatsen fokuserat på huruvida tydliga indikationer på en kreditförlust kan sägas ha identifierats.

lånets kupongränta relativt marknadsräntan, men om lånet inte kan – eller inte kommer att – säljas finns ingen relevans i att i redovisningen uppta intäkter och kostnader hänförliga till fluktuationer i denna marknadsränta. Samtidigt kan det faktum att skulderna finansierar tillgångarna i vissa specialfall – vid *financial distress* eller med avseende på avtalsbundna poster – innebära att postens karaktär och syfte underordnas riskdelningen vid analysen av *accounting mismatch*. Om lånet ovan finansieras av en marknadsvärderad skuld, och skuldens räntebetalning uteslutande baseras på lånefordringens verkliga värde, bör också tillgången värderas till verkligt värde för att orimliga vinster eller förluster skall undvikas²¹.

En *accounting mismatch* uppstår således när redovisningsposter som delar samma risk behandlas utifrån olika redovisningsansatser: transaktionsansatsen eller den ekonomiska ansatsen. Det faktum att posterna delar samma risk implicerar att de bör behandlas enligt samma redovisningsansats, då själva risken avgör affärsverksamhetens utfall samt därmed också vilken redovisningsansats som ger ett relevant mått på detta utfall. En *accounting mismatch* innebär att de intäkter och kostnader som härrör till instrumenten upptas vid olika tidpunkter trots att instrumenten delar den risk vilken kan sägas ge upphov till dessa intäkter och kostnader.

En *accounting mismatch* utjämnas när något av de instrument som ger upphov till den realiserar, men eftersom företaget antas vara en *going concern* kan ej på förhand avgöras när så sker. Detta implicerar att en *accounting mismatch* ger en missvisande bild av företagets ställning vid en given tidpunkt och företagets resultat för en given tidsperiod, men inte sett över hela företagets livstid eftersom instrumentet realiserar när instrumentet säljs eller – i sista hand – när företaget likvideras. Som vi kommer att se nedan kan detta få effekter på *när* – eller ens *om* – andra betalningsflöden, såsom skatter och utdelningar, uppstår och därmed på nuvärdet av dessa betalningsflöden.

²¹ Detta förutsätter emellertid att långivaren ej kan få betalt ur avkastningen på företagets övriga tillgångar.

3. Redovisningsrekommendationer

Kapitlet redogör för de rekommendationer som styr redovisningen av finansiella instrument. Säkringsredovisning, den så kallade *fair value option* samt nedskrivningar ägnas särskild uppmärksamhet. Slutligen definieras de värderingsmetoder som rekommendationerna föreskriver.

De internationella redovisningsstandarderna *International Accounting Standards* (IAS) utfärdas av standardsättaren *International Accounting Standards Board* (IASB). Denna uppsats behandlar standarderna IAS 32 Finansiella instrument: Upplysningar och klassificering samt IAS 39: Finansiella instrument: Redovisning och värdering. Effektivt datum för tillämpning av IAS 39 är första januari 2006 även om tidigare tillämpning är möjlig och uppmuntras. Tillämpandet av IFRS kan sägas ske vid en av två tidpunkter, nämligen första september 2005 för tidiga användare och första januari 2006 för förstagångs användare (Ibid). Till följd av att IASB varit tvungna att revidera och komplettera IAS 39 ett flertal gånger (Finansinspektionen 2005) har den kommit att anses som komplicerad att förstå och tillämpa. Paterson (2002) skriver (om än något raljerande):

“A former colleague of mine has been a technical accounting specialist for many years, latterly specialising in financial instruments, and he has also spent a number of years teaching in leading academic institutions. As well as being a chartered accountant, he has both a first degree and a PhD in accounting. He is a very clever man, but recently he decided that IAS 39 was beyond his comprehension, and that it was time to switch to another profession that operated within a more secure and intelligible body of knowledge. What is that softer option? He is now retraining with a view to engaging in the cutting edge of research into physics. Exploring parallel universes should be a doddle by comparison with trying to understand IAS 39; except, of course, that they may turn out to be where this standard came from.”

Redovisningsposter

International Accounting Standards Board (IASB) definierar *intäkter* som en ökning av det ekonomiska värdet under en redovisningsperiod till följd av inbetalningar eller ökning av tillgångars värde, eller minskning av skulders värde med en ökning av eget kapital som följd, förutom sådana ökning av eget kapital som kommer av tillskott från ägarna (IASB 2006 s.19). IASB definierar en *kostnad* som en minskning av det ekonomiska värdet under en redovisningsperiod till följd av utbetalningar eller minskning av tillgångars värde, eller ökning av skulders värde med en minskning av eget kapital som följd, förutom sådana minskningar av eget kapital som utgörs av överföringar till ägarna (Ibid). *Tillgångar* definieras av IASB som resurser över vilka företaget har det bestämmande inflytandet till följd av inträffade händelser och som förväntas innebära ekonomiska fördelar för företaget i framtiden (Ibid s.16). *Skulder* definieras enligt IASB som befintliga förpliktelser för företaget till följd av inträffade händelser vilka förväntas ge upphov till ett utflö-

de från företaget av resurser som innefattar ekonomiska fördelar (Ibid)²². Eget kapital utgörs enligt IASB (Ibid) av företagets nettotillgångar, eller skillnaden mellan tillgångar och skulder.

Ett *finansiellt instrument* är ett avtal som skapar dels en tillgång i ett företag, dels en finansiell skuld eller ett egetkapitalinstrument i ett annat företag (IASB 2006 s.421). En *finansiell tillgång* kan utgöras av kontanter, egetkapitalinstrument i ett annat företag, rätt att erhålla en finansiell tillgång från ett annat företag eller byta en finansiell tillgång eller skuld med ett annat företag till för företaget förmånliga villkor samt ett flertal olika typer av avtal som regleras i företagets egna egetkapitalinstrument (Ibid). Med finansiella tillgångar menar IASB mer specifikt kontanter, fordringar, derivatinstrument samt aktier och andelar (Artsberg 2003 s.273). En *finansiell skuld* är en avtalsenlig förpliktelse att lämna en finansiell tillgång i betalning till ett annat företag, byta en finansiell tillgång eller skuld med ett annat företag till för företaget oförmånliga villkor samt ett flertal olika typer av avtal som regleras i företagets egna egetkapitalinstrument (IASB 2006 s.421). Med finansiella skulder menar IASB mer specifikt skulder och derivatinstrument (Artsberg 2003 s.273). Ett *egetkapitalinstrument* är ett avtal som ger innehavaren en rätt i ett företags tillgångar efter avdrag för dess skulder (IASB 2006 s.421).

Klassificeringar

Enligt IAS 39 kan finansiella instrument klassificeras som tillhörande en av fyra kategorier av finansiella instrument: 1) finansiella tillgångar eller finansiella skulder värderade till verkligt värde via resultaträkningen, 2) investeringar som hålles till förfall, 3) lånefordringar och kundfordringar samt 4) finansiella tillgångar som kan säljas. IAS 39 innehåller vissa begränsningar av hur instrument får omklassificeras emellan dessa kategorier (IASB 2006 s.564-565).

Investeringar i egetkapitalinstrument som inte handlas på en aktiv marknad och vars verkliga värde inte kan beräknas på ett tillförlitligt sätt, samt derivat som är relaterade till sådana egetkapitalinstrument, skall emellertid alltid värderas till anskaffningsvärde (IASB 2006 s.563). Två specialfall av klassificeringar är säkringsredovisning och den så kallade *fair value option* vilka kommer att behandlas i relativt omfattande utsträckning längre fram i uppsatsen.

Verkligt värde via resultaträkningen

För att ett företag skall få klassificera ett finansiellt instrument som värderat till verkligt värde via resultaträkningen måste det antingen klassificeras som att det innehas för handel eller vid första redovisningstillfället värderas till verkligt värde via resultaträkningen (Ibid s.551) i enlighet med den så kallade *fair value option*. Ett finansiellt instrument som innehas för handel måste ha förvärvats i syfte att säljas eller återköpas eller vara en del i en portfölj där kortfristiga realiseringar

²² Detta kan tolkas som att IASB tagit ställning för en ekonomisk ansats men som vi kommer att se innehåller de standarder vi berör inslag av både en transaktionsansats och en ekonomisk ansats. Dessutom kan denna definition av resultatet anses vara tillräckligt generell för att kunna inrymma båda ansatserna.

av vinst har förekommit. (Ibid s.551). Både realiserade och orealiserade kapitalvinster och kapitalförluster på sådana finansiella instrument förs över resultaträkningen och påverkar därmed företagets resultat (Ibid s.565).

Lånefordringar och kundfordringar

Lånefordringar och kundfordringar är finansiella tillgångar som inte är derivat, som har fastställbara betalningar och som inte noterats på en aktiv marknad. Undantag är tillgångar företaget inom en nära framtid avser sälja, identifierats som att de kan säljas samt vissa tillgångar där innehavaren riskerar att ej återfå investeringen (Ibid s.549). Finansiella tillgångar som klassificerats som lånefordringar och kundfordringar skall värderas till upplupet anskaffningsvärde genom användande av effektivräntemetoden (Ibid s.562). Vinster eller förluster redovisas i resultaträkningen när den finansiella tillgången eller skulden tas bort från balansräkningen eller skrivs ned (Ibid s.565) vilket implicerar att endast realiserade kapitalvinster, realiserade kapitalförluster samt orealiserade kapitalförluster hänförliga till nedskrivningar förs över resultaträkningen och påverkar företagets resultat.

Investeringar som hålles till förfall

Investeringar som hålles till förfall är finansiella tillgångar som inte är derivat och som har fastställbara betalningar och fastställd löptid. Företaget skall ha avsikt och förmåga att hålla investeringen till förfall (Ibid s.549). Investeringar som hålles till förfall skall värderas till upplupet anskaffningsvärde genom användande av effektivräntemetoden (Ibid s.562). Vinster eller förluster redovisas i resultaträkningen först när den finansiella tillgången säljes, av annan anledning tas bort från balansräkningen eller skrivs ned (Ibid s.565) vilket implicerar att endast realiserade kapitalvinster, realiserade kapitalförluster samt orealiserade kapitalförluster hänförliga till nedskrivningar förs över resultaträkningen och påverkar företaget resultat.

Finansiella tillgångar som kan säljas

Finansiella tillgångar som kan säljas utgörs av tillgångar som inte är derivat och som identifierats som att de kan säljas eller ej klassificerats som tillhörande någon annan kategori (Ibid s.550). Finansiella tillgångar som kan säljas värderas till verkligt värde (Ibid s.562). Orealiserade värdeförändringar i finansiella tillgångar som kan säljas redovisas direkt mot eget kapital och påverkar därmed inte företagets resultat förrän den finansiella tillgången tas bort från balansräkningen, per vilken tidpunkt den ackumulerade kapitalvinsten eller kapitalförlusten förs över resultaträkningen (Ibid s.565).

Finansiella skulder

För finansiella skulder finns två kategorier: skulder som klassificeras som värderade till verkligt värde via resultaträkningen och övriga skulder. Skulder klassificerade som värderade till verkligt värde via resultaträkningen måste antingen innehas för handel eller ha klassificerats att tillhöra

denna kategori vid första redovisningstillfället i enlighet med *fair value option* och värderas till verkligt värde via resultaträkningen. Övriga skulder värderas till upplupet anskaffningsvärde genom användande av effektivräntemetoden (Ibid s.563).

Säkringsredovisning

En säkrad post kan vara en redovisad tillgång eller skuld, ett ej redovisat bindande åtagande, en mycket sannolik prognostiserad transaktion eller en nettoinvestering i en utlandsverksamhet (Ibid s.597) som utsätter företaget för någon form av risk – antingen definierad som förändringar i verkligt värde eller som fluktuationer i framtida kassaflöden. Som säkrat instrument kan nämnas enskild tillgång eller skuld eller en portfölj av tillgångar och skulder alternativt en identifierbar del av en sådan tillgång eller skuld vilken är hänförlig till en viss risk. Ett säkringsinstrument är vanligen ett derivatinstrument, men kan också utgöras av en icke-derivat finansiell tillgång eller skuld förutsatt att den säkrar nämnda risker, det vill säga upphäver fluktuationer i kassaflöden eller verkliga värden (PricewaterhouseCoopers 2004). Viktigt att poängtera är slutligen att företaget med säkringen avser säkra en *specifik* risk såsom exempelvis värdeförändringar hänförliga till marknadsräntefluktuationer eller värdefluktuationer hänförliga till förändringar i kreditvärdighet (IASB 2006 s.569).

Det finns tre slags säkringsförhållanden. Säkring av verkligt värde säkrar förändringar i verkligt värde på en redovisad post vilka kan hänföras till rörelser i marknadspriser eller till en extern riskkomponent som påverkar värdet av fasta betalningar, medan kassaflödessäkringar säkrar variationer i kassaflöden hänförliga till den säkrade posten (Ibid s.571). Slutligen finns det också säkringar av nettoinvesteringar i utlandsverksamheter som säkrar dessa investeringars värde mot fluktuationer i växelkurser²³ (Ibid). Skillnaden mellan säkring av verkligt värde och kassaflödessäkringar illustreras av Johnson och Swieringa (1996) med att den förstnämnda typen av säkring säkrar värdeförändringen i ett fastförräntat lån till följd av referensräntefluktuationer medan kassaflödessäkringar säkrar de räntebetalningsfluktuationer i lån till rörlig ränta som uppstår till följd av kupongränteförändringar.

För att ett företag skall få tillämpa säkringsredovisning måste säkringsförhållandet formellt identifieras och dokumenteras samt företagets mål för riskhantering med säkringar finnas dokumenterat. Säkringen skall förväntas vara mycket effektiv i att uppnå kassaflöden eller värdefluktuationer som upphäver kassaflöden eller värdefluktuationer hänförliga till den säkrade posten. Denna effektivitet skall kunna mätas på ett tillförlitligt sätt och utvärderas på kontinuerlig basis (IASB 2006 s.571). För att utvärdera samvariationens styrka i ett säkringsförhållande använder IASB ett begrepp som kallas effektivitet och som definieras som kvoten av instrumentens kassaflödes- eller marknadsvärdesfluktuationer. För att ett säkringsförhållande skall kunna anses som effektivt måste effektiviteten ligga i intervallet 80 till 125 procent (Ibid s.611).

²³ Berörs ej i denna uppsats

Vid säkring av verkligt värde redovisas både förändringarna i verkligt värde på säkringsinstrumentet och förändringarna i verkligt värde på den säkrade posten i resultaträkningen (Ibid, s. 572). Vid kassaflödessäkring redovisas den del av vinst eller förlust på säkringsinstrumentet som bedöms vara en effektiv säkring direkt mot eget kapital samtidigt som den ineffektiva delen av vinsten eller förlusten redovisas i resultaträkningen. Justeringen i eget kapital återförs till resultaträkningen när de säkrade kassaflödena påverkar intäkterna (Ibid s.573).

Fair value option

Den första versionen av IAS 39 gav företag möjlighet att vid första redovisningstillfället värdera alla tillgångar och skulder till verkligt värde via resultaträkningen (den så kallade *full fair value option*). Denna möjlighet stötte på motstånd från bland andra Europeiska Centralbanken och Baselkommittén (Deloitte 2005). Dessa aktörer anade att möjligheten att redovisa tillgångar och skulder till verkligt värde skulle kunna utnyttjas på ett otillbörligt sätt, särskilt i fråga om företagets egna skulder då banker med fallande kreditvärdighet skulle kunna skriva ner sina skulder i syfte att uppnå lagstadgade kapitaltäckningskrav vilket ansågs kunna leda till instabilitet i det finansiella systemet (IASB 2005a; Brackney och Witmer 2005). Andra invändningar inkluderade att företag – givet en (*full*) *fair value option* – gavs möjlighet att även marknadsvärdera tillgångar och skulder som saknar verifierbart marknadsvärde samt att (*full*) *fair value option* – i de fall företagen bara tillämpar den på en del i en matchad position²⁴ – kan leda till att volatiliteten i resultaträkningen ökar istället för minskar (IASB 2005a). Av dessa anledningar inledde IASB en revision av standarderna (Deloitte 2005) där användandet av *fair value option* begränsades till företrädesvis två fall (Deloitte 2005; Brackney och Witmer 2005).

Det första fallet är om *fair value option* leder till mer relevant information genom att den ger till resultat en betydande minskning²⁵ av en *accounting mismatch* i redovisningen (IASB 2006 s.579). Det andra fallet är om instrumentet ingår i en portfölj av finansiella tillgångar, finansiella skulder eller en kombination av dessa som internt i företaget förvaltas och utvärderas på basis av verkligt värde och vissa interna informations- och dokumentationskrav beträffande denna portfölj är uppfyllda (IASB 2006 s.581). Det instrument som via *fair value option* klassificerats som värderat till verkligt värde via resultaträkningen måste klassificeras så vid det första redovisningstillfället och får därefter inte omklassificeras under innehavsperioden (Ibid s.564). Egetkapitalinstrument som inte har något tillförlitligt marknadsvärde är, som berörts ovan, undantagna från *fair value option* (Ibid s.552).

²⁴ Vad som i detta sammanhang menas med en ”matchad position” är oklart, men författarna antar att begreppet syftar på vad som i denna uppsats behandlas i kapitel två, det vill säga att två poster är relaterade.

²⁵ Tidigare formulering löd: ”signifikant reducerar eller eliminerar”.

IAS 39 ger ett flertal exempel på när en *accounting mismatch* kan anses ha uppkommit i redovisningen. I det första exemplet har ett företag skulder vars kassaflöden baseras på resultat för tillgångar som klassificerats som att de kan säljas (IASB 2006 s.579), vilket innebär att skulden betalar ersättning till långivaren baserat på realiserad och/eller orealiserad avkastning på tillgången. Det andra exemplet berör skulder enligt försäkringsavtal vars värdering innefattar aktuell information och finansiella tillgångar som företaget uppfattar som hänförliga till skulderna men som det värderar till upplupet anskaffningsvärde. Exempel nummer tre i ordningen handlar om att företaget innehar finansiella instrument med en gemensam risk varav vissa värderas till verkligt värde och andra till upplupet anskaffningsvärde. Det sista exemplet liknar till sin konstruktion exempel nummer tre men illustrerar två specialfall. I det första fallet har ett företag finansierat fastförräntade tillgångar med ett förlagslån. Tillgångarna klassificeras som att de kan säljas medan förlagslånet värderas till upplupet anskaffningsvärde. I det andra fallet har företaget finansierat en angiven låneportfölj med obligationer som är föremål för allmän handel. Vidare antas att fluktuationerna i verkliga värden i dessa instrument tenderar att uppväga varandra. Om företaget regelbundet köper och säljer obligationerna men sällan eller aldrig handlar med lånen kommer värdering av instrumenten till verkligt värde att eliminera den inkonsekvens som uppstår om instrumenten värderas till upplupet anskaffningsvärde och en kapitalvinst eller kapitalförlust redovisas varje gång en obligation återköps (IASB 2006 s.580).

Nedskrivningar

Företag skall på balansdagen bedöma huruvida det finns objektiva nedskrivningsbehov i finansiella tillgångar. Metoden för nedskrivning skiljer sig åt beroende på hur tillgången värderas. För att ett objektiva nedskrivningsbehov skall finnas måste en så kallad förlusthändelse, eller kombination av förlusthändelser, som påverkar instrumentets uppskattade framtida kassaflöden ha inträffat sedan tillgången redovisades första gången. Förluster som väntas till följd av framtida händelser, oavsett sannolikhet, redovisas inte. Exempelvis är en nedgång i kreditvärdighet hos en låntagare eller emittent i sig inte ett skäl för nedskrivning. Likaledes är inte heller ett marknadsvärde som, exempelvis till följd av stigande marknadsränta, sjunker under upplupet anskaffningsvärde nödvändigtvis skäl för nedskrivning, såvida inte nedgången är långvarig (IASB 2006 s.566).

För finansiella tillgångar som värderas till upplupet anskaffningsvärde beräknas nedskrivningen som skillnaden mellan det redovisade värdet och nuvärdet av uppskattade framtida kassaflöden (exklusive framtida kreditförluster som inte kan hänföras till den aktuella förlusthändelsen), diskonterade till den ursprungliga effektiva räntan (IASB 2006 s.567). Tillämpningen av denna räntesats skall förhindra ett marknadsvärdesbaserat synsätt på lånefordringar (PricewaterhouseCoopers 2004). Nedskrivningen kan senare återföras om återföringsbeloppet objektiva kan hänföras till en händelse som inträffat efter att nedskrivningen redovisats. För tillgångar som redovisas till anskaffningsvärde till följd av att verkligt värde ej kan uppskattas på ett tillförlitligt sätt beräknas nedskrivningen som skillnaden mellan det redovisade värdet och nuvärdet av framtida kassaflö-

den diskonterade till aktuell marknadsränta för liknande tillgångar (IASB 2006 s.567). Sådana nedskrivningar skall inte återföras. För tillgångar som redovisats som att de kan säljas skall nedskrivningen avföras från eget kapital och redovisas över resultaträkningen (Ibid s.568). Nedskrivningen beräknas som skillnaden mellan aktuellt verkligt värde och den så kallade förvärvskostnaden. För instrument som är klassificerade som att de kan säljas måste alltså företaget avgöra vilka nedgångar i värde som är marknadsvärdefluktuationer och vilka som kan hänföras till nedskrivningar (Hague 2004 s.81).

Värderingsmetoder

Verkligt värde är enligt IASB (2006 s.564) det belopp till vilket en tillgång kan överlåtas eller skuld regleras mellan kunniga parter som befinner sig på armlängds avstånd och som båda har ett intresse i att transaktionen genomförs. Transaktionen skall ske i företagets normala, löpande affärsverksamhet och inte i exempelvis en likvidation (Ibid s.602). Marknadsvärdet utgörs i första hand av ett publicerat pris på en aktiv marknad (Ibid s.602). Aktiva marknader definieras som marknader där listade priser är lätt tillgängliga och representativa för de priser som förekommer i faktiska och regelbundna transaktioner. I praktiken innebär en aktiv marknad en börs, handlare, mäklare eller annan institution som har en prissättande funktion (Ibid s.602). Om ett finansiellt instruments verkliga värde baseras på en marknadsränta, och denna ränta (men inte priset på det finansiella instrumentet) noterats på en aktiv marknad, används denna marknadsränta efter riskjustering som indata i en värderingsformel för att bestämma verkligt värde (Ibid s.603). IASB slår fast att referensräntan för företagets egna skulder skall inkludera företagets egen kreditrisk (Ibid s.605).

Om en aktiv marknad inte existerar för instrumentet värderas det antingen på basis av nyligen genomförda transaktioner mellan kunniga parter på armlängds avstånd med intresse av att transaktionen genomförs innehållande liknande instrument eller utifrån värderingsmodeller såsom diskonterade framtida förväntade kassaflöden och optionsvärderingsmodeller. Värderingsansatser som blivit marknadspraxis eller som visat sig ge tillförlitliga uppskattningar skall prioriteras. Dessa värderingsansatser syftar till att uppskatta vad priset skulle ha blivit i en transaktion under de förutsättningar som nämnts ovan (Ibid s.564).

Vid värdering till upplupet anskaffningsvärde värderas en finansiell tillgång eller finansiell skuld enligt effektivräntemetoden. Det redovisade värdet på instrumentet är nuvärdet av framtida kassaflöden diskonterade till den effektiva räntan (internräntan) vid emissionstidpunkten. Periodens intäkter eller kostnader hänförliga till en viss tillgång eller skuld är lika med den effektiva räntan multiplicerad med ingående upplupet anskaffningsvärde (Schroeder et al 2005 s.353). Upplupet anskaffningsvärde är således ett exempel på en anskaffningsvärdering eftersom den effektiva rän-

tan vid anskaffningstidpunkten styr storleken på ränteintäkter eller räntekostnader samt instrumentets redovisade värde vid olika tidpunkter²⁶.

²⁶ Ett exempel på värdering till upplupet anskaffningsvärde finns i *Appendix 1*.

4. Exempel på *accounting mismatch*

Kapitlet inleds med teoretiska exempel på *accounting mismatch*. Därpå följer exempel hämtade från bankernas årsredovisningar och de bankrepresentanter vi samtalat med.

Teoretiska exempel

I det följande kommer uppsatsen att behandla ett antal exempel – teoretiska i den meningen att de inte hämtats direkt ur företagens årsredovisningar utan snarare är exempel på potentiella situationer som en bank kan befinna sig i. Dessa exempel syftar till att illustrera dels fall när en *accounting mismatch* enligt denna uppsats definition kan anses ha uppkommit, dels fall när en *accounting mismatch* inte kan anses ha uppkommit. De kommer således att ge ett antal insikter beträffande definitionen av *accounting mismatch* och de effekter en *accounting mismatch* kan medföra.

Exempel T:1 – identiska obligationer i flera perioder

Företaget har vid utgången av ÅR 0 köpt en obligation och emitterat en annan obligation. Dessa obligationer löper med samma villkor – och kan därmed anses dela samma risker – men behandlas på olika sätt i redovisningen²⁷ då tillgången värderas till verkligt värde samtidigt som skulden värderas till (upplupet) anskaffningsvärde. Instrumentens villkor består i nominella belopp på 50, kupongräntor på tio procent samt eviga löptider. En bankrepresentant menar att banken mycket väl kan emittera obligationer som perfekt matchar utlåningen, men i praktiken finns dock vanligen en räntemarginal vilken innebär att räntan på inlåningen understiger räntan på utlåningen²⁸ och därmed kompenserar aktieägarna för de kreditförluster som kan förväntas vid emissionstidpunkten. I detta exempel kan samtliga kreditförluster förväntas vid emissionstidpunkten vilket implicerar att marknadsräntan isoleras som riskkomponent. Referensräntan och obligationernas värde påverkas alltså endast av marknadsräntan²⁹. Vid emissionstidpunkten är instrumentens respektive referensräntor lika med deras respektive kupongräntor och priserna vid emissionstidpunkten således lika med de nominella beloppen³⁰. I avsaknad av räntemarginal är skuldens kupongränta lika med tillgångens kupongränta. Under ÅR 1 stiger marknadsräntan, och således också båda posternas referensräntor. Marknadsräntan är därefter konstant. Vid utgången av ÅR 2 säljer företaget tillgången och återköper skulden.

²⁷ Den uppmärksamme läsaren noterar att vi inte säger något om instrumentens *karaktär* eller *syftet* med innehavet av dem. Vi nöjer oss med att konstatera att de löper till samma villkor – eller är identiska.

²⁸ Räntemarginalen är inte relevant för denna illustration av *accounting mismatch* och har därför av pedagogiska skäl utelämnats ur detta exempel. *Exempel T:2* och *Exempel T:3* innehåller räntemarginal.

²⁹ Referensräntan kan – som berörs ovan – anses bestå av en marknadsräntekomponent och en kreditvärdighetskomponent till följd av att dessa risker är de mest signifikanta riskerna i bankers verksamhet.

³⁰ Se *Appendix 1*.

Balansräkning 31/12 ÅR 0		Resultaträkning ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1	
Obligation 50	Eget kapital 50	Ränteintäkt	5	Obligation 25	Eget kapital 25
Kassa 50		Räntekostnad	- 5	Kassa 50	
	Obligation 50	Orealiserad kapitalförlust på obligation (tillgång)	- 25		Obligation 50
		Årets resultat	- 25		

Resultaträkning ÅR 2		Balansräkning 31/12 ÅR 2	
Ränteintäkt	5	Obligation 0	Eget kapital 50
Räntekostnad	- 5	Kassa 50	
Realiserad kapitalvinst på obligation (tillgång)	0		Obligation 0
Realiserad kapitalvinst på obligation (skuld)	25		
Årets resultat	25		

Kupongräntor: 10 %
Referensräntor: 10 %
Löptider: ∞
Nominella belopp: 50

Kupongräntor: 10 %
Referensräntor: 20 %
Löptider: ∞
Nominella belopp: 50

Referensränteförändringen under ÅR 1 skapar en orealiserad kapitalförlust på 25³¹ hänförlig till den marknadsvärderade tillgången. Redovisat värde på den anskaffningsvärderade skulden som till följd av att den emitterats på samma villkor som tillgången torde påverkas av samma riskkomponenter – i detta fall marknadsräntan – är oförändrat. När tillgången skall säljas vid utgången av ÅR 2 är marknadspriset lika med det redovisade värdet (25) och ingen realiserad kapitalvinst uppstår. Skulden kan återköpas till marknadsvärdet (25) vilket skapar en realiserad kapitalvinst på skillnaden mellan det redovisade värdet (50) och marknadsvärdet (25). Sålunda utjämnas den *accounting mismatch* som uppstår under ÅR 1 när posterna realiserats vid utgången av ÅR 2. Hade båda instrumenten värderats enligt samma värderingsprinciper hade ingen orealiserad kapitalförlust uppstått under ÅR 1, detta antingen eftersom den orealiserade kapitalförlusten på tillgången uteslutits ur resultatet eller eftersom den upphävts av en orealiserad kapitalvinst på skulden.

³¹ Kapitalförlusten fås genom att jämföra de verkliga värden (V) respektive referensränta (REF) implicerar. Eftersom löptiden är evig blir verkliga värdet på obligationen (tillgången) kupongbetalningen dividerad med referensräntesatsen.

$$\text{Kapitalförlust} = V_{REF=0.20} - V_{REF=0.10} = \frac{50 \times 0.10}{0.20} - \frac{50 \times 0.10}{0.10} = 25 - 50 = -25$$

Denna illustration ger därmed insikten att en *accounting mismatch* först och främst är en fråga om när intäkter och kostnader skall upptas i redovisningen. Alla värdefluktuationer kommer som berörts ovan någon gång att upptas i redovisningen men om flera sådana värdefluktuationer är kopplade till samma riskkomponent uppkommer en *accounting mismatch* när de inte upptas som intäkter och kostnader vid samma tidpunkt. Detta kan också tolkas som att redovisningen inkorrekt avspeglar de risker som finns i bankens balansräkning och *Exempel T:1* utgör därför grunden för en förståelse av *accounting mismatch*.

Exempel T:2 – utlåning och upplåning med skillnader i karaktär och syfte

En bank lånar upp pengar på skuldmarknaden genom att emittera obligationer och lånar därefter ut dessa pengar i affärsbanksverksamheten. Skulden handlas på en aktiv marknad. Eftersom banken har möjlighet att återköpa obligationen under löptiden värderas den till verkligt värde. Upplåningen är mer likvid – eller anses ha närmare till marknaden – än utlåningen. För tillgången finns det inte någon aktiv marknad som en följd dels av att villkoren sannolikt är specifika för det aktuella kundförhållandet, dels av att förfallotidpunkten antingen regleras i låneavtalet eller avgörs av låntagaren. Tillgången kommer alltså inte att realiseras och värderas därför till upplupet anskaffningsvärde. Utlåningen har en löptid om fem år, ett nominellt belopp på 100 och en fast kupongränta på 15 procent. Upplåningen har en löptid om fem år samt ett nominellt belopp på 100 och en fast kupongränta på tio procent. Räntemarginalen är således fem procent. Vid ingången av ÅR 1 är posternas respektive referensräntor lika med deras respektive kupongräntor. Under ÅR 1 sjunker referensräntorna med fem procentenheter till följd av en marknadsräntefluktuation³².

Balansräkning 1/1 ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1		Resultaträkning ÅR 1	
Utlåning 100	Eget kapital 5	Utlåning 100	Eget kapital -7.73	Ränteintäkt	15.00
Kassa 5	Obligation 100	Kassa 10	Obligation 117.73	Räntekostnad	- 10.00
				Räntenetto	5.00
				Orealiserad kapitalförlust på obligation (skuld)	- 17.73
				Årets resultat	- 12.73

<p>Kupongränta Utlåning: 15% Referensränta Utlåning: 15% Kupongränta Obligation: 10% Referensränta Obligation: 10% Löptider: 5 år Nominella belopp: 100</p>	<p>Kupongränta Utlåning: 15% Referensränta Utlåning: 10% Kupongränta Obligation: 10% Referensränta Obligation: 5% Löptider: 5 år Nominella belopp: 100</p>
---	--

³² Kreditvärdighetskomponenten i referensräntorna hålles alltså konstant.

Till följd av att referensräntorna sjunker ÅR 1 gör banken en orealiserad kapitalförlust på – 17.73 på obligationen (skulden)³³. Eftersom utlåningen är värderad till upplupet anskaffningsvärde är dess redovisade värde oförändrat. Eftersom banken har lånat ut pengar på lång sikt och finansierat sig på kort sikt bär den risken för att värdet på obligationen fluktuerar mellan refinansieringstidpunkterna och detta är alltså *inte* en *accounting mismatch* utifrån ett riskdelningsperspektiv då instrumenten *ej* kan anses dela samma risk enligt uppsatsens definition³⁴. Tillgången är utsatt för risken att räntebetalningar och amorteringar *ej* faller ut enligt kontraktet med låntagaren. Skulden är å andra sidan utsatt för risken att marknadsvärdet fluktuerar mellan refinansieringstidpunkterna. Detta exempel bidrar med insikten att redovisningsposternas karaktär och syfte måste beaktas vid en analys av huruvida en *accounting mismatch* uppkommit. Detta kan givetvis bli en *accounting mismatch* i det fall det skapas en aktiv marknad för denna typ av lånefordring eftersom postens karaktär då förändrats och realiserbarheten därmed ökat.

Exempel T:3 – financial distress

I *Exempel T:2* finns det emellertid också en tillgång-skuld relation eftersom banken tydligt finansierat en redovisningspost med en annan post och en *accounting mismatch* kan således uppstå i det fall tillgången tappar i värde till följd av att låntagarens kreditvärdighet sjunker. Bankens långivare, tillika obligationernas innehavare, löper då risken att inte längre återfå det nominella beloppet³⁵ vilket implicerar att obligationens värde sjunker till följd av att långivarnas avkastningskrav stiger³⁶. Detta kan förstås som att kreditriskkomponenten i obligationens referensränta driver upp diskonteringsräntan – i detta fall till 15 procent – vilket leder till att obligationens värde sjunker från 100 till 85.73³⁷. Eftersom obligationen värderas till verkligt värde ger försämringen i bankens egen kreditvärdighet automatiskt upphov till en intäkt i redovisningen samtidigt som tillgången, då den värderas till anskaffningsvärde, inte påverkas förrän en så kallad förlusthändelse de facto har inträffat.

³³ Kapitalförlusten fås genom att jämföra de verkliga värden (V) respektive referensränta (REF) implicerar:

$$\begin{aligned} \text{Kapitalförlust} &= V_{REF=0.10} - V_{REF=0.05} = \frac{10}{1.10} + \frac{10}{1.10^2} + \frac{10}{1.10^3} + \frac{110}{1.10^4} - \left(\frac{10}{1.05} + \frac{10}{1.05^2} + \frac{10}{1.05^3} + \frac{110}{1.05^4} \right) \\ &= 100 - 117.73 = -17.73 \end{aligned}$$

³⁴ I detta fall har instrumenten identiska löptider och nominella belopp. Eftersom endast kupong- och referensräntorna skiljer instrumenten åt genereras i detta fall en hög effektivitet. Hade instrumenten exempelvis haft olika löptider hade effektiviteten – till följd av skillnaden i duration – blivit lägre. Effektiviteten blir i detta exempel: $\frac{15.85}{17.73} = 0.89$, och

räknas alltså fram som kvoten av förändringarna i verkliga värden.

³⁵ Detta förutsätter att det egna kapitalet är så pass litet att det inte förmår absorbera kreditförlusten.

³⁶ Detta förutsätter att skuldens referensränta (diskonteringsränta) baseras på bankens egen kapitalkostnad.

³⁷ $V_{REF=0.15} = \frac{10}{1.15} + \frac{10}{1.15^2} + \frac{10}{1.15^3} + \frac{110}{1.15^4} = 85.73$, diskonteringsräntan är godtyckligt vald.

Annorlunda formulerat *syns* försämringen i bankkundernas kreditvärdighet i bankens skulder men inte i dess tillgångar. Detta är uppenbarligen en orimlig redovisningsvinst, men förutsätter givetvis att tillgången är så pass stor i förhållande till bankens övriga tillgångar att den påverkar bankens kreditvärdighet och därmed också det verkliga värdet på bankens skulder. Detta skeende kan – som berörts tidigare – förstås som att risken i tillgången överförs till skulden i och med att skulden finansierar tillgången. Alla villkor i *Exempel T:3* är desamma som i *Exempel T:2* med undantag för de villkor som härrör till referensräntan.

Balansräkning 1/1 ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1		Resultaträkning ÅR 1	
Utlåning 100	Eget kapital 5	Utlåning 100	Eget kapital 24.27	Ränteintäkt	15.00
Kassa 5	Obligation 100	Kassa 10	Obligation 85.73	Räntekostnad	- 10.00
				Räntenetto	5.00
				Orealiserad kapitalvinst på obligation	14.27
				Årets resultat	19.27

<p>Kupongränta Utlåning: 15% Referensränta Utlåning: 15% Kupongränta Obligation: 10% Referensränta Obligation: 10% Löptid Utlåning: 5 år Löptid Obligation: 5 år Nominella belopp: 100</p>	<p>Kupongränta Utlåning: 15% Referensränta Utlåning: 21% Kupongränta Obligation: 10% Referensränta Obligation: 15% Löptid Utlåning: 5 år Löptid Obligation: 5 år Nominella belopp: 100</p>
--	--

En balansräkning som enkom består av en tillgång och en skuld är emellertid högst osannolik utan bankernas totala lånemassa kan snarare beskrivas som en portfölj innehållandes många olika lån som skiljer sig åt med avseende på villkor och karakteristika. Icke förty kan en situation liknande den som just illustrerats uppkomma när banken befinner sig i *financial distress* vilket i detta sammanhang skall förstås som att ett stort antal av bankens kunder samtidigt, eller åtminstone inom en mycket snäv tidsrymd, tappar i kreditvärdighet och att en stor andel av utlåningen till följd av detta tappar i värde. Detta exempel illustrerar det basala faktum att redovisningsposter kan vara relaterade till följd av att skulderna finansierar tillgångarna och risken i tillgångarna överförs till skulderna. Den redovisningsvinst som uppstår är orimlig med tanke på att samma externa riskkomponent som en följd därav påverkar båda posterna³⁸.

³⁸ Detta kan tolkas som att *financial distress* förändrar postens karaktär och ökar realiserbarheten, eller åtminstone får postens karaktär att röra sig från *going concern* mot realiserbarhet genom ökad risk för likvidation, vilket resulterar i att verkliga värden blir mer relevanta.

Exempel T:4 – imperfekt samvariation

En bankrepresentant nämner finansiering av ett handelslager innehållandes exempelvis aktier eller ett fastighetsinnehav där finansieringen i sig inte är att se som ett handelsinnehav som ett exempel på en relation där det förvisso finns samvariation mellan värdefluktuationerna men denna samvariation är imperfekt, vilket implicerar att posterna endast i viss utsträckning fungerar som säkringar för varandra. Detta är emellertid ingenting som banken, enligt en av bankrepresentanterna, behöver hantera då den *accounting mismatch* som uppstår är naturlig – likt *Exempel T:2*. I följande exempel har banken lånat 100 för att investera samma belopp i ett handelslager. Lånet löper till en fast ränta om tio procent och har ett nominellt belopp på 100. Handelslagret antas, för att isolera effekten av *accounting mismatch*, ge en utdelning på 10 samt innehas för handel och upptas till verkligt värde medan lånet anskaffningsvärderas. För varje procentenhet marknadsräntan stiger (sjunker) sjunker (stiger) handelslagrets värde med en halv procent.

Balansräkning 1/1 ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1		Resultaträkning ÅR 1	
Handelslager 100		Handelslager 102.5	Eget kapital 2.5	Räntekostnad	-10
	Skuld 100		Skuld 100	Utdelning	10
				Orealiserad kapitalvinst på handelslager	2.5
				Årets resultat	2.5

Kuponränta Skuld: 10 %	Kuponränta Skuld: 10 %
Referensränta Skuld: 10 %	Referensränta Skuld: 5 %
Löptid Skuld: 2 år	Löptid Skuld: 2 år
Nominellt belopp Skuld: 100	Nominellt belopp Skuld: 100

Under dessa förutsättningar uppstår en redovisningsmässig vinst på 2.5 till följd av att skulden anskaffningsvärderas medan handelslagret värderas till verkligt värde trots att posterna i viss mån delar samma risk. Hade båda posterna värderats till anskaffningsvärde hade resultatet blivit noll, och hade båda posterna marknadsvärderats hade en orealiserad kapitalförlust på skulden om 4.76 uppkommit³⁹ till följd av att referensräntan sjunker och skulden därför uppvärderas, vilket implicerat ett årsresultat på nettot mellan kapitalvinsten på handelslagret (2.5) och kapitalförlusten på skulden (- 4.76) lika med en total kapitalförlust på 2.26. Instrumenten delar alltså i viss mån samma riskkomponent. I detta fall genereras en effektivitet om 2.5 dividerat med 4.76 lika med 52.52 procent.

³⁹ $Kapitalförlust_{skuld} = V_{REF=0.10} - V_{REF=0.05} = \frac{100 + 0.10 \times 100}{1.10} - \frac{100 + 0.10 \times 100}{1.05} = 100 - 104.76 = -4.76$

Insikten från denna illustration är att imperfekt samvariation mellan värdefluktuationer komplicerar identifikation av en *accounting mismatch* enkom på basis av riskdelning. Då samvariation mellan exempelvis räntor och fluktuationer i börs- eller fastighetsvärden är oklar till följd av att värdet på börsen eller fastigheten påverkas av en rad olika riskkomponenter förutom räntorna blir det svårt – eller omöjligt – att avgöra om en *accounting mismatch* uppkommit. Enkom på basis av riskdelning skulle detta – givet en tillräckligt hög effektivitet⁴⁰ – kunna vara en *accounting mismatch* men om hänsyn även tas till posternas karaktär och syften är en sådan slutsats ändå diskutabel. Detta då posternas karaktär och syften i flera avseenden – likt *Exempel T:2* – skiljer sig åt. Om skuldens karaktär och syfte förändras kan en *accounting mismatch* dock uppstå.

Empiriska exempel

Bankerna har enligt årsredovisningarna⁴¹ klassificerat finansiella instrument i enlighet med IAS 39 och därmed delat in dem i de kategorier som nämnts tidigare. Bankerna följer sålunda därtill hörande principer för värdering av finansiella tillgångar och skulder och upptagning av värdeförändringar i resultat och eget kapital. Vi kommer i det nedanstående att visa exempel hämtade från bankernas årsredovisningar och de intervjuer vi genomfört på när *accounting mismatch* uppkommer samt förtydliga dessa exempel med förenklade illustrationer.

Exempel E:1 – säkringar

Enligt bankrepresentanterna är säkringsredovisning det mest uppmärksammade exemplet på *accounting mismatch* och uppstår när banken säkrar en risk i ett lån eller annat finansiellt instrument med ett derivatinstrument. Banker låser med swapkontrakt i praktiken in räntemarginalen på en viss nivå genom att transformera rörlig ränta till fast ränta eller vice versa (Torgander 2006). På så sätt kan banken exempelvis låna upp pengar till rörlig ränta, låna ut pengar till fast ränta och eliminera risken för att den rörliga räntan fluktuerar. I årsredovisningarna för samtliga banker⁴² är tydligt att de innehar säkringsinstrument i syfte att risksäkra förändringar i verkligt värde som är hänförliga till en specifik risk på redovisad tillgång eller skuld. Ränterisker uppkommer i huvudsak vid upp- och utlåning till fast ränta medan kreditrisker är hänförliga till förändringar i låntagarnas återbetalningsförmåga. I bankernas verksamhet finns exempel både på säkringar av kreditrisk och säkringar av ränterisk, även om den sistnämnda typen av säkring enligt bankrepresentanterna är betydligt vanligare förekommande. Emellertid menar en bankrepresentant att creditsäkringar kommer att bli vanligare i takt med att marknaden för kreditrisker utvecklas även om han-

⁴⁰ Exempelvis ska effektiviteten enligt IAS 39 vara 80-125 procent för att en relation ska klassificera för säkringsredovisning – något som denna relation alltså inte gör.

⁴¹ Se årsredovisningar: Nordea (2005 s.71 och s.77), SEB (2005 s.63-64), Handelsbanken (2005 s.31-32) samt Föreningssparbanken (2005 s.53)

⁴² Se årsredovisningar: Nordea (2005 s.75-76), SEB (2005 s.64-65), Handelsbanken (2005 s.66), Föreningssparbanken (2005 s.55)

deln med kreditderivat så sent som för fem år sedan enligt Chisnall (2000) hämmades av brister i prissättningen och de säkrade riskernas små värden i förhållande till den totala lånemarknaden.

En swap kan utgöra ett exempel på en säkring av verkligt värde. I syfte att säkra risken för att en förändring sker i en fastförräntad utlånings verkliga värde köper banken en ränteswap som låter den betala fast ränta till motparten i kontraktet och erhålla marknadsräntan⁴³ (rörlig ränta) i utbyte. Swapen värderas till verkligt värde medan lånet värderas till upplupet anskaffningsvärde. Utlåningen löper med en kupongränta på tio procent, en löptid om två år och ett nominellt belopp på 100. Marknadsräntan⁴⁴ är vid ingången av ÅR 1 tio procent men sjunker under året till fem procent och swapen genererar således ett nettoutflöde på fem. Vid slutet av ÅR 1 värderas swapen till -4.76 vilket redovisas som en skuld⁴⁵ och banken gör en kapitalförlust som förs över resultaträkningen.

Balansräkning 1/1 ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1		Resultaträkning ÅR 1	
Utlåning 100		Utlåning 100	Eget kapital -4.76	Ränteintäkt	10.00
Swap 0			Swap 4.76	Räntekostnad	- 5.00
	Skuld 100		Skuld 100	Nettokassaflöde Swap	- 5.00
				Kapitalförlust Swap	- 4.76
				Årets resultat	- 4.76

Kupongränta Utlåning: 10 % Referensränta: 10 % Löptid Utlåning: 2 år Nominellt belopp: 100	Kupongränta Utlåning: 10 % Referensränta: 5 % Löptid Utlåning: 2 år Nominellt belopp: 100
---	--

Eftersom swapen i enlighet med de föreskrifter som finns i IAS 39 skall värderas till verkligt värde samtidigt som lånet sannolikt upptas till anskaffningsvärde uppkommer här en kapitalförlust trots att banken har säkrat risken för marknadsvärdefluktuationer i lånet. Emellertid förutsätter den möjliga uppkomsten av *accounting mismatch* i detta fall att den ränterisk som kan påverka lånets verkliga värde är en relevant riskkomponent. Banken anser – i och med att den säkrar denna risk – att så är fallet men om ingen del av lånet är realiserbar kan en sådan bedömning diskuteras.

⁴³ Företaget säkrar med säkringsredovisning en specifik risk. Därav erhålles marknadsräntan och inte referensräntan eftersom den senare består av dels en marknadsräntekomponent, dels en kreditriskkomponent.

⁴⁴ I detta exempel antas av illustrativa skäl att marknadsräntan är lika med utlåningens referensränta.

⁴⁵ Swapens värde räknas fram som återstående nettobetalingar diskonterade till den rörliga räntan (marknadsräntan) under antagandet att denna marknadsränta är konstant under lånets resterande löptid:

$$V_{SWAP} = \frac{0.05 - 0.10}{1.05} \times 100 = -4.76$$

ras. Hur en *accounting mismatch* som härrör till säkringar kan lösas inom IAS 39 kommer vi att exemplifiera längre fram i denna uppsats då vi samtidigt diskuterar huruvida lånet kan anses vara möjligt att realisera.

Exempel E:2 – skapade relationer via avtal

Med skapade relationer menar vi samband i värdefluktuationer som uppstår till följd av att en tillgång och en skuld är kontraktsbundna. Denna typ av relation är sålunda avtalsbaserad. Ett exempel på en sådan skapad relation uppstår när återbetalningen till långivaren tydligt villkoras av värdet på vissa tillgångar vilket är fallet med bankernas fondförsäkringsverksamhet. Kunden sätter in pengar i fonder som banken placerar åt kunden, det vill säga banken lånar upp pengar, placerar dessa i en tillgång och avtalar med långivaren om att återbetala en summa pengar lika med värdet på tillgången, möjligen med avdrag för en avgift som finansierar bankens verksamhet. Banken måste återbetala till kunden vad placeringen är värd givet att banken placerat i enlighet med kundens önskemål och eftersom banken i detta fall inte avser bära risk placerar den i de tillgångar kunden väljer.

Bankens skuld till kunden är dagsnoterad och om fondernas värde stiger blir därför bankens skuld till kunden större vilket en bankrepresentant förklarar med att skulden aldrig kan upptas till mindre än vad den de facto är värd. Det är emellertid inte självklart att banken marknadsvärderar placeringarna⁴⁶. Bankernas balansräkningar består till i snitt cirka fem procent av sådana fondförsäkringstillgångar respektive fondförsäkringsskulder och eftersom bankernas resultat i snitt uppgår till cirka en halv procent av balansomslutningen kan små asymmetriska värdefluktuationer i dessa fondförsäkringsposter leda till stora procentuella resultatfluktuationer⁴⁷.

Balansräkning 1/1 ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1		Resultaträkning ÅR 1	
Fondplacering 5		Fondplacering 5	Eget kapital 0.4	Räntenetto	0.5
Övriga tillgångar 95	Fondskuld 5	Övriga tillgångar 95.5	Fondskuld 5.1	Orealiserad kapitalförlust på fondförsäkringsskuld	- 0.1
	Övriga skulder 95		Övriga skulder 95	Årets resultat	0.4
Fondkurs: 5.0		Fondkurs: 5.1			

⁴⁶ Enligt bankrepresentant i enlighet med standarder för redovisning av försäkringsverksamhet. Se också IFRS 4: Försäkringsavtal (IASB 2006).

⁴⁷ För närmare information se årsredovisningar: Handelsbanken (2005 s.37-38), SEB (2005 s.54-55), Nordea (2005 s.66-67) samt Föreningssparbanken (2005 s.48-49)

I detta fall är samvariationen perfekt och skapad genom ett avtal mellan banken och dess långgivare. Den externa riskkomponenten måste således ej initialt påverka båda posterna utan överförs från tillgången till skulden som en följd av den tillgång-skuld relation som skapats via avtalet. Det är uppenbart att den förlust som uppstår inte är affärsmässigt motiverad då banken i princip endast fungerar som en mellanhand och inte bär någon risk. Denna illustration motsvarar det andra exemplet bland de möjliga exempel på *accounting mismatch* som IAS 39 tillhandahåller och utgör möjligen också det tydligaste exemplet på *accounting mismatch*. Eftersom långgivarna ej kan få betalt ur avkastning på eller likvidation av en annan tillgång än fondplaceringen bör dessa poster värderas enligt samma redovisningsansats för att banken skall undvika en *accounting mismatch*.

Exempel E:3 – hypotekslån och bostadsobligationer

Nordea har i det danska dotterbolaget Nordea Realkreditaktieselskab givit hypotekslån och ställt ut bostadsobligationer som finansierar dessa hypotekslån (Nordea 2005 s.72). Enligt en bankrepresentant behandlar Nordea dessa poster enligt det sista exemplet som IAS 39 tillhandahåller, vilket implicerar att obligationerna är föremål för allmän handel medan banken sällan eller aldrig handlar med hypotekslånen. Båda instrumenten värderas i detta exempel till anskaffningsvärde, vilket implicerar att banken gör en realiserad kapitalvinst eller kapitalförlust på bostadsobligationen vid varje återköpstillfälle samtidigt som hypotekslånet sällan eller aldrig ger upphov till intäkter eller kostnader härrörande från fluktuationer i verkligt värde⁴⁸. I exemplet har hypotekslånet en löptid om fem år, ett nominellt belopp på 100 och en kupongränta på tio procent. Bostadsobligationen löper till samma villkor. Vid ingången av ÅR 1 är referensräntan tio procent, vilken därefter under ÅR 1 stiger till 20 procent och under ÅR 2 sjunker till 15 procent. Detta exempel liknar till sin karaktär *Exempel T:2* men skiljer sig från detta exempel i och med att båda instrumenten värderas till anskaffningsvärde i utgångsläget.

⁴⁸ Enligt bankrepresentanten värderar Nordea bostadsobligationerna till verkligt värde i utgångsläget. Samtidigt hänvisar Nordea till IAS 39 vilken diskuterar instrument som båda värderas till anskaffningsvärde i avsaknad av *fair value option*. Vi kommer i detta exempel anta att både hypotekslånet och bostadsobligationen initialt värderas till anskaffningsvärde. Hade bostadsobligationen värderats till verkligt värde hade *Exempel E:3* blivit mer likt *Exempel T:2*. Den skillnad som uppkommer påverkar emellertid inte de slutsatser som dras från exemplet. Se denna uppsats sidan 27.

Balansräkning 1/1 ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1		Resultaträkning ÅR 1	
Hypoteks-lån 100		Hypoteks-lån 100	Eget kapital 25.89	Ränteintäkt	10.00
	Bostads-obligation 100	Kassa -74.11	Bostads-obligation 0	Räntekostnad	- 10.00
				Realiserad kapitalvinst på bostadsobligation	25.89
				Årets resultat	25.89

Kupongränta hypotekslån: 10%
Kupongränta obligation: 10%
Referensräntor: 10%
Löptider: 5 år
Nominella belopp: 100

Kupongränta hypotekslån: 10%
Kupongränta obligation: 10%
Referensräntor: 20%
Löptider: 5 år
Nominella belopp: 100

Balansräkning 1/1 ÅR 2		Balansräkning 31/12 ÅR 2		Resultaträkning ÅR 2	
Hypoteks-lån 100	Eget kapital 25.89	Hypoteks-lån 100	Eget kapital 4.47	Ränteintäkt	10.00
Kassa 25.89	Bostads-obligation 100	Kassa -95.53	Bostads-obligation 0	Räntekostnad	- 20.00
				Realiserad kapitalförlust på bostadsobligation	- 11.42
				Årets resultat	- 21.42

Kupongränta hypotekslån: 10%
Kupongränta obligation: 20%
Referensräntor: 20%
Löptid hypotekslån: 5 år
Löptid bostadsobligation: 4 år
Nominella belopp: 100

Kupongränta hypotekslån: 10%
Kupongränta obligation: 20%
Referensräntor: 15%
Löptid hypotekslån: 5 år
Löptid bostadsobligation: 4 år
Nominella belopp: 100

När banken på balansdagen ÅR 1 (efter att de första kupongbetalningarna fallit ut) återköper obligationen kan den göra det till priset 74.11⁴⁹. Således gör banken en realiserad kapitalvinst på 25.89 eller skillnaden mellan det redovisade värdet (100) och det verkliga värdet (74.11). Den 1 januari ÅR 2 emitterar banken en ny obligation med fyra års löptid till en kupongränta lika med den aktuella referensräntan 20 procent⁵⁰. Därefter sjunker referensräntan till 15 procent och när banken vid årets slut (efter att kupongbetalningarna fallit ut) återköper den bostadsobligation som

$$^{49} V_{Bostadsobligation} = \frac{10}{1.20} + \frac{10}{1.20^2} + \frac{10}{1.20^3} + \frac{110}{1.20^4} = 74.11$$

⁵⁰ Återköpet och emissionen har här av pedagogiska skäl delats upp i två steg (och därmed två balansräkningar). Därför uppstår i balansräkningen för ÅR 1 en negativ kassa vilket kan tyckas orimligt men lika gärna kunnat illustreras som en negativ checkräkningskredit på passivsidan.

emitterades vid det andra årets början⁵¹ gör den en realiserad kapitalförlust om skillnaden mellan bostadsobligationens redovisade värde (100) och dess marknadsvärde (111.42⁵²). Detta är på samma sätt som i *Exempel T:2* inte en *accounting mismatch* enligt uppsatsens definition eftersom instrumenten inte delar samma risk även om Nordea, vilket kommer behandlas längre fram i uppsatsen, tillämpar *fair value option* på dessa instrument med hänvisning till att den i detta fall upphäver en *accounting mismatch* (Nordea 2005 s.72)⁵³.

⁵¹ Lägga märke till att den bostadsobligation som emitterats vid början av ÅR 2 har en löptid om fyra år för att den skall matcha hypotekslånets återstående löptid.

⁵²
$$V_{\text{Bostadsobligation}} = \frac{20}{1.15} + \frac{20}{1.15^2} + \frac{120}{1.15^3} = 111.42$$

⁵³ Lägga märke till att exemplet parametrar är av hypotetisk karaktär. Siffrorna som det bygger på har alltså inte hämtats från Nordeas årsredovisning. Vidare bör noteras att instrumenten eventuellt kan löpa till villkor som avviker från exemplet förenklade förhållanden. Emellertid kvarstår givetvis den konceptuella diskussionen oförändrad.

5. Effekter och lösningar

Först kommer vi visa på ett antal indirekta effekter av *accounting mismatch*. Därefter kommer vi att utifrån redovisningsteori och de exempel vi illustrerat diskutera och kritisera de lösningar på *accounting mismatch* som hittills presenterats.

Effekter av *accounting mismatch*

På ett konceptuellt plan kan effekterna av en *accounting mismatch* definieras som att redovisningen inkorrekt avspeglar förhållandena i bankens affärsverksamhet. En *accounting mismatch* döljer dels bankens faktiska finansiella ställning (balansräkningen) vid en given tidpunkt, dels utfallet av bankens affärsverksamhet (resultaträkningen) för en given tidsperiod. Emellertid finns en viktig principiell skillnad mellan balansräkningseffekter och resultaträkningseffekter. Orealiserade kapitalvinster och kapitalförluster som uppkommer i samband med en *accounting mismatch* och som förs direkt till eget kapital döljer bara bankens finansiella ställning medan kapitalvinster och kapitalförluster som i samband med en *accounting mismatch* förs över resultaträkningen ger en missvisande bild av både resultatet och den finansiella ställningen.

Effekterna av *accounting mismatch* kan delas in i direkta och indirekta effekter. Den direkta effekten av *accounting mismatch* är volatilitet i resultaträkningen och/eller eget kapital som uppkommer eftersom intäkter och kostnader hänförliga till relaterade poster upptas vid olika tidpunkter. De indirekta effekterna av *accounting mismatch* föregås i samtliga fall av de direkta effekterna och av att redovisningen får betydelse för interna och externa beslutsfattare – något som visserligen varierar med bland annat jurisdiktion, tidsperiod samt beslutsfattarnas karaktär. Vi kommer nedan att utgå från *Exempel T:1* för att illustrera vissa specifika indirekta effekter.

Balansräkning 31/12 ÅR 0		Resultaträkning ÅR 1	Balansräkning 31/12 ÅR 1	
Obligation 50	Eget kapital 50	Ränteintäkt 5	Obligation 25	Eget kapital 25
Kassa 50		Räntekostnad - 5	Kassa 50	
	Obligation 50	Orealiserad kapitalförlust på obligation (tillgång) - 25		Obligation 50
		Årets resultat - 25		

Kupongräntor: 10 %	Kupongräntor: 10 %
Referensräntor: 10 %	Referensräntor: 20 %
Löptider: ∞	Löptider: ∞
Nominella belopp: 50	Nominella belopp: 50

Resultaträkning ÅR 2		Balansräkning 31/12 ÅR 2	
Ränteintäkt	5	Obligation 0	Eget kapital 50
Räntekostnad	- 5		
Realiserad kapitalvinst på obligation (tillgång)	0	Kassa 50	
Realiserad kapitalvinst på obligation (skuld)	25		
Årets resultat	25		Obligation 0

Debt covenants och kapitaltäckning

Debt covenants är särskilda villkor som skrivs in i låneavtal och vars syfte är att säkerställa låntagarens finansiella ställning i ett särskilt avseende som likviditet eller soliditet. Dessa villkor begränsar låntagarens möjlighet att exempelvis dela ut pengar eller ta på sig fler skulder och huruvida de är uppfyllda eller inte baseras ofta på ett redovisningsmått (White et al 2003 s.350f). Om låntagaren inte uppfyller villkoren kan företaget bli skyldigt att göra extra räntebetalningar eller till och med återbetala hela skulden. Ett vanligt exempel på en *debt covenant* är att skuldsättningsgraden (skulder dividerat med eget kapital) inte får överstiga en viss nivå (Ibid). I *Exempel T:1* verkar det efter det första året som att företaget har en skuldsättningsgrad på 50 dividerat med 25, eller två, men att denna skuldsättningsgrad är artificiell visar sig först då instrumenten realiserar i slutet av det andra året. Eftersom *debt covenants* plötsligt kan vara brutna om balansräkningens posters redovisade värden snabbt förändras till följd av en *accounting mismatch* kan dessa få högst påtagliga konsekvenser – trots att företagets finansiella ställning, eller förmåga att betala räntor och amorteringar, ej försämrats.

Om kapitaltäckningsregelverket baserar kapitaltäckningskraven för banker på justerade redovisningsmått – vilket åtminstone Basel I i någon mån gör (se Baselkommittén 1988) – får redovisningen betydelse för huruvida de kapitaltäckningskrav reglerna ställer upp de facto uppfylls. Eftersom bankerna fyller viktiga samhällsfunktioner och eftersom de – till följd av att skulderna är mer likvida än tillgångarna – inte snabbt kan justera balansomslutningen eftersträvas stabilitet i det egna kapitalet. Därför har det bland annat i samband med diskussionen kring en möjlig övergång till *full fair value* föreslagits att endast realiserade kapitalvinster skall få upptas i eget kapital (Anagnostopoulos och Buckland 2005). Som vi ser i *Exempel T:1* kan en *accounting mismatch* skapa artificiell volatilitet i det egna kapitalet och därmed på samma sätt som för *debt covenants* leda till att kapitaltäckningskraven uppfylls i en tidpunkt men inte i en annan – även om villkoren i tillgångar och skulder är precis desamma.

Skatter

I de jurisdiktioner där företagets redovisningsmässiga resultat till viss del är skattegrundande (se Thomasson 2002 s.25) kan skattebetalningen komma att över- eller understiga den skatt som är rimlig givet affärsverksamhetens utfall till följd av en *accounting mismatch*⁵⁴. Eftersom kassaflödet inte påverkas av sådana resultat kan företag vidare tvingas realisera tillgångar för att kunna betala skatten. Med *Exempel T:1* som illustration blir denna tankegång tydlig. Det första årets förlust blir – förutsatt att jurisdiktionen skänker en sådan möjlighet – ett förlustavdrag i det andra året. Därmed betalar företaget ingen skatt över innehavsperioden vilket givetvis är rimligt. Emellertid skulle också kunna tänkas att företaget inte får göra något förlustavdrag – något som implicerar att företaget får betala skatt i det andra året vilket ej skett om posterna behandlats på samma sätt i redovisningen. Dessutom påverkas skattebetalningarnas tidsvärde av när i tiden de infaller⁵⁵.

Utdelningar

Orealiserade kapitalvinster och kapitalförluster som antingen förs över resultaträkningen eller direkt till eget kapital kan förvränga storleken på de reserver som är möjliga att dela ut till aktieägarna. Naturligtvis kan inte kapitalvinster delas ut som kontanter till aktieägarna förrän de realiserats men en *accounting mismatch* kan dock leda till att företaget gör utdelningar som inte är affärsmässigt motiverade eller till att förväntningar skapas på högre framtida utdelningar. Detta är allvarligt då vi känner till att en *accounting mismatch* alltid upphävs över tid. Det motsatta problemet är om företaget har kontanter som är möjliga att dela ut men den jurisdiktion inom vilken företaget verkar ställer krav på de bundna reserverna. En orealiserad marknadsvärdeförändring i en tillgång eller skuld har inga kassaflödesmässiga konsekvenser men kan påverka storleken på de bundna reserverna. Således kan – till följd av en *accounting mismatch* – en situation uppkomma i vilken företagets reserver inte är tillräckligt stora för att en utdelning skall vara tillåten trots att de likvida medlen är intakta.

Lösningar på *accounting mismatch*

Klassificering enligt IAS 39

Förutom att IAS 39 tar hänsyn till huruvida instrumenten *kan* värderas till verkligt värde kan dess klassificering anses syfta till att uppta sådana instrument som är en del av bankens långsiktiga in- och utlåningsverksamhet till upplupet anskaffningsvärde medan sådana instrument som tillhör

⁵⁴ Förutsätter att orealiserade kapitalvinster och kapitalförluster är skattegrundande.

⁵⁵ Det skulle också kunna tänkas att referensräntan i *Exempel T:1* istället sjunker till fem procent vilket implicerar en orealiserad kapitalvinst om 50 vid det första årsskiftet och en realiserad kapitalförlust om 50 i det andra årsskiftet. I detta fall betalas skatten i det första årsskiftet och förlustavdraget – i det fall ett sådant finns – inte får begagnas förrän tidigast i det tredje årsskiftet. Givet att företaget får göra förlustavdrag kommer den över instrumentens löptid *totala* skattebetalningen i båda dessa fall bli densamma även om skattebetalningarnas tidsvärde givetvis påverkas av när i tiden de infaller.

den kortsiktiga handelsverksamheten värderas till verkligt värde. Syftet är att matcha intäkter med kostnader beroende på vilken risk sammanhörande tillgångar eller skulder delar och på så sätt uppta intäkter och kostnader relaterade till samma risk i samma period. Som exempel kan framföras att såväl inlåning som utlåning avsedd att innehas på lång sikt normalt värderas till upplupet anskaffningsvärde. Dessa poster delar samma typ av ränterisk, nämligen huruvida ränteflöden faller ut som kontrakterat, till skillnad från exempelvis obligationer som innehas för handel eller ett handelslager med aktier som båda är utsatta för risken att deras marknadsvärden fluktuerar. En bankrepresentant anser att klassificeringen av finansiella instrument i de flesta fall inte ger upphov till *accounting mismatch* vilket skulle tyda på att klassificeringen i IAS 39 fyller detta syfte.

Hade båda instrumenten i *Exempel T:1* värderats till anskaffningsvärde skulle den orealiserade kapitalförlusten som uppstod i *ÅR 1* inte ha uppkommit och den *accounting mismatch* som följde på denna kapitalförlust därmed ha eliminerats. Samma effekt hade uppnåtts om båda instrumenten värderats till verkligt värde till följd av att den orealiserade kapitalförlusten på tillgången hade upphävts av en motsvarande kapitalvinst på skulden. Eftersom instrumenten är identiska är en kapitalvinst eller kapitalförlust i *ÅR 1* orimlig vilket har påpekats tidigare. En enhetlig redovisningsansats skulle som här visats ge en mer rättvisande bild av verksamhetens affärsmässiga utfall. Klassificeringen fungerar väl också i *Exempel T:2* där obligationen, som innehas för handel, upptas till verkligt värde samtidigt som utlåningen, som kommer att hållas till förfall, värderas till anskaffningsvärde.

Denna lösning förutsätter en idealsituation i vilken samtliga poster i balansräkningen kan klassificeras i enlighet med deras karaktär och det syfte i vilket de innehas. Om så är fallet kan *accounting mismatch* lösas inom den blandade redovisningsmodellen. På så sätt kommer redovisningen att uppvisa en rättvisande bild av den sammantagna risken som de facto uppstår i verksamheten, exempelvis den risk banker i många fall bär då de lånar ut långsiktigt och lånar upp kortsiktigt, och den redovisningsmässiga volatilitet som uppkommer blir därför naturlig. Emellertid har denna uppsats identifierat flera skäl till varför en sådan inledning är svår eller omöjlig att uppnå i praktiken.

Lösningen kan antingen underlättas eller försvåras av regelverkets följsamhet, eller huruvida regelverket möjliggör för banker att redovisningsmässigt klassificera instrument i enlighet med instrumentets karaktär och syftet för innehavet. Är regelverket statiskt i den meningen att det består av på förhand fastställda kategorier för indelning i kombination med fördefinierade regler för hur instrument skall klassificeras uppstår situationer då instrument som banken innehar i ett visst syfte skall redovisas *som om* de hade används i ett helt annat syfte – något som kan illustreras med att banken säkrar en risk i ett anskaffningsvärderat lån med ett derivat som måste värderas till verkligt värde. Kontraktsbundna poster, såsom poster i försäkringsverksamheten, är ett annat exempel på när klassificeringens statiska regelverk kan skapa en *accounting mismatch*.

Därförutom kommer matchningen att baseras på företagsledningens intentioner med innehavet vid initieringstillfället samt, i de fall rekommendationerna möjliggör omklassificering, vid varje balansstidpunkt. *Management intent* som bas för redovisningen i detta avseende anses av vissa som varandes en svag princip eftersom dessa intentioner kan förändras, är svåra att revidera, och ibland oklara även för ledningen själv (Nobes 2004; Johnson och Swieringa 1996) – något som kan göra den blandade redovisningsmodellen svårtillämpad (IASB 2005b). Om så är fallet kommer redovisningen inte att ge en rättvisande bild av verksamhetens risker. Här kan en *trade off* mellan problemen resulterande från ett statistiskt regelverk och från en avsiktsbaserad redovisning identifieras eftersom den senare gör regelverket mindre statistiskt samtidigt som olika förordningar – visar det sig längre fram – i vissa avseenden införts i syfte att hantera just *management intent*. Som exempel härvidlag kan nämnas regelverket inom säkringsredovisning och att instrument som klassificerats i enlighet med *fair value option* ej får omklassificeras.

Säkringsredovisning

Säkringsredovisning har enligt Hague (2004 s.118) utarbetats som en *ad hoc* lösning på den *accounting mismatch* som kvarstår efter den initiala kategoriindelningen enligt IAS 39 och som uppkommer till följd av ett statistiskt regelverk. Som nämnts ovan måste alla derivat normalt redovisas till verkligt värde i balansräkningen och alla orealiserade kapitalvinster eller kapitalförluster löpande redovisas i resultaträkningen eller – för kassafördessäkringar – direkt i eget kapital⁵⁶. Detta kan leda till en *accounting mismatch* då den post som derivatet säkrar värderas på ett annorlunda sätt än derivatet. Säkringsredovisning syftar till att matcha upptagningen av intäkter eller kostnader på derivatet med intäkter eller kostnader på den säkrade posten genom att uppta även den säkrade posten till verkligt värde i redovisningen. Nedan visas *Exempel E:1* med säkringsredovisning. Skillnaden är att tillgången, i likhet med swapen, upptas till verkligt värde⁵⁷.

⁵⁶ Detta är ett exempel på när gällande rekommendationer *skapar* en *accounting mismatch*. Om säkringarna inte värderades till verkliga värden skulle *accounting mismatch* inte uppstå. Givet att de värderas till verkliga värden finns dessutom ett antal andra sätt att överbrygga *accounting mismatch*. Ett sätt kan exempelvis vara att redovisa fluktuationerna i derivatets värde direkt i eget kapital istället för i resultaträkningen. Denna möjlighet kommer emellertid ej att behandlas inom ramen för denna uppsats.

⁵⁷
$$V_{Utlåning} = \frac{100 + 0.10 \times 100}{1.05} = 104.76$$

Balansräkning 1/1 ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1		Resultaträkning ÅR 1	
Utlåning 100		Utlåning 104.76	Eget kapital 0	Ränteintäkt	10.00
Swap 0			Swap 4.76	Räntekostnad	-5.00
	Skuld 100		Skuld 100	Nettokassaflöde swap	-5.00
				Kapitalförlust swap	-4.76
				Kapitalvinst utlåning	4.76
				Årets resultat	0

Kupongränta Utlåning: 10 %	Kupongränta Utlåning: 10 %
Referensränta: 10 %	Referensränta: 5 %
Löptid Utlåning: 2 år	Löptid Utlåning: 2 år
Nominellt belopp: 100	Nominellt belopp: 100

Det har bland bankföreträdare diskuterats hur säkringsinstrument hanteras i förhållande till den långsiktiga in- och utlåningsverksamheten (Chisnall 2000). Bankerna tillämpar säkringsredovisning för att kunna ta hänsyn till en viss risk, i nuläget främst ränterisk, i både säkringsinstrumentet och i den säkrade posten. Detta görs för att kunna uppta alla intäkter och kostnader hänförliga till marknadsränteförändringar vid samma tidpunkt. Vid säkring av verkligt värde blir det sålunda uppenbart att verkligt värde hänförligt till marknadsränteförändringar i den säkrade posten är intressant från bankens perspektiv och i linje med hur banken uppfattar risken i lånet – något som emellertid ej nödvändigtvis betyder att denna risk är relevant från intressenternas perspektiv. Om risken är möjlig att prissätta på marknaden till följd av att den kan realiseras med hjälp av ett derivat (Bradbury 2000)⁵⁸ ökar givetvis sannolikheten att den är intressant för andra än banken.

Relationen mellan säkringsinstrumentet och den säkrade posten baseras därmed på *management intent*, eller på företagsledningens intentioner att matcha två poster (Johnson och Swieringa 1996). När banker säkrar instrument för instrument, till exempel säkrar ett lån med ett derivat, kan matchade positioner enkelt identifieras men när banker säkrar den sammanlagda ränterisken i en grupp av lån med ett eller ett fåtal derivat öppnas det – såvida det inte finns tydliga riktlinjer för vilka säkringar som tillåts samt detaljerad dokumentation beträffande dessa säkringar – upp för diskretionär vinsthemtagning eftersom banken i efterhand kan avgöra vilka poster som hör samman och därmed vilka lån som skall upptas till verkligt värde respektive anskaffningsvärde. Om lånefordringen ej handlas på en marknad och förändringen i verkligt värde endast kan realiseras med hjälp av ett derivat kommer bankens uppfattning om riskerna att styra redovisningen. Säkringsredovisning har därför fokuserat på att säkerställa samvariationen mellan instrumenten⁵⁹

⁵⁸ Om derivatet replikerar lånets kassaflöden med avseende på en viss risk och prissätts på marknaden är också den andel av lånets verkliga värde som påverkas av denna risk möjlig att prissätta (Bradbury 2000).

⁵⁹ Notera skillnaden mot *Exempel T:4*. I detta fall är samvariationen enkel att definiera eftersom en extern riskkomponent enkelt kan identifieras.

och omgärdats av omfattande regler rörande dokumentation och effektivitetsverifiering vilket kan leda till att två nära identiska transaktioner redovisas på olika sätt om de hamnar på olika sidor av en given effektivitetsgräns samt regler som enligt en bankrepresentant är komplicerade att följa.

Fair value option

Fair value option är i likhet med säkringsredovisning en lösning på *accounting mismatch* (Deloitte 2005) av *ad hoc* karaktär som syftar till att underlätta klassificeringen av instrument (IASB 2005b). *Fair value option* får tillämpas om användandet leder till en betydande minskning av en *accounting mismatch* och därmed måste avgöras vad som i tillräckligt stor utsträckning reducerar en *accounting mismatch*. En tolkning är att IASB inte har utarbetat någon procentsats för betydelsen av signifikant, att ledningen istället bör beakta syftet och målet med att använda *fair value option* på ett finansiellt instrument (PriceWaterhouseCoopers 2005) och revisionsföretag har därför menat att dokumentation och krav på effektivitet inte alls behövs i lika stor utsträckning som för säkringsredovisning (Ibid).

En bankrepresentant menar att effektivitetskraven när *fair value option* används bör vara något lägre än för säkringsredovisning och nämner 40 procent som en rimlig nivå även om han samtidigt påpekar att en möjlighet skulle vara ett helt fritt användande av *fair value option*, det vill säga utan krav på effektivitet, samtidigt som en annan bankrepresentant menar att en rimlig effektivitetsnivå skulle kunna ligga på 50-150 procent. Argumentet för en fri tillämpning är att bankerna själva borde vara så skickliga på att hantera sin risk att de vet hur stor risk de kan bära och därmed vilken redovisningsmässig exponering de är beredda att utsätta sig för via *fair value option*. Båda bankrepresentanterna avvisar idén om att en seriös bank skulle tillämpa *fair value option* på ett sådant sätt att den riskerar att den *accounting mismatch* som uppstår exempelvis leder till insolvens eller till extrem volatilitet i resultatet. *Fair value option* sätter således fokus på företagens förmåga att via redovisningen ge en rättvisande bild av affärsverksamheten och dess risker.

För att avhålla företag från att klassificera och avklassificera redovisningsposter på ett sådant sätt att realiserade kapitalförluster döljs samtidigt som realiserade kapitalvinster visas i redovisningen har IASB infört villkoret att *fair value option* måste tillämpas när posten upptas i redovisningen och att den därefter inte får omklassificeras (IASB 2005b). Syftet med detta villkor är således att förmå företagen att på förhand göra en rimlig riskbedömning. Oåterkalleligheten i kombination med avsaknaden av effektivitetskrav sätter fokus på betydelsen av en klar definition av *accounting mismatch* eftersom en felaktig tillämpning ej kan korrigeras på annat sätt än genom att avföra instrumentet från balansräkningen.

En skillnad mellan säkringsredovisning och *fair value option* är att företaget med *fair value option* måste säkra hela risken med ett innehav. Med säkringsredovisning kan företaget isolera en viss risk medan ett företag som tillämpar *fair value option* på samma instrument måste redovisa den totala förändringen i verkligt värde hänförlig till samtliga risker instrumentet utsätts för. Att

måsta uppskatta kreditrisken i finansiella instrument upplevs av bankrepresentanterna som en nackdel med *fair value option* då det ännu inte finns någon välutvecklad marknad för vissa krediter. Bankerna har därför föreslagit en så kallad komponentansats i vilken *fair value option* tillämpas på enskilda risker istället för på hela det verkliga värdet (Bankföreningen 2004). Emellertid har IASB (2005b) varit negativt inställt till denna möjlighet dels eftersom distinktionen mellan risker inte enkelt låter sig göras, dels eftersom instrumenten varken skulle upptas till anskaffningsvärde eller till verkligt värde utan till en kombination av dessa värderingsgrunder.

En komponentansats tar fasta på att vissa *delar* av en post kan vara möjliga att värdera till verkligt värde – även om inte posten i sin helhet är möjlig att värdera till verkligt värde – om dessa delar prissätts på marknaden. Bankerna kan med exempelvis en swap realisera en värdeförändring på ett skuldinstrument som värderas till anskaffningsvärde (Bradbury 2000). En komponentansats kan på basis av detta resonemang därmed anses vara mer i linje med denna uppsats definition av *accounting mismatch* än nuvarande lydelse vilket implicerar att den skulle underlätta lösningen av *accounting mismatch* såtillvida att den ökar flexibiliteten i matchningen av risker.

Fair value option kan användas som ett alternativ till säkringsredovisning vilket påpekas av IASB (2005b) och av båda bankrepresentanterna. En av dem exemplifierar detta med att Handelsbanken i sin årsredovisning för 2005 valt att klassificera ett litet antal, volymmässigt små, utlåningsportföljer utanför Sverige att värderas till verkligt värde i de fall det bedöms att en sådan värdering ger en mer rättvisande bild av resultatutvecklingen än en värdering till upplupet anskaffningsvärde (se också Handelsbanken 2005 s.52). Skälet till detta är enligt bankrepresentanten att Handelsbanken vill undvika säkringsredovisning för dessa mindre poster till följd av de omfattande dokumentations- och effektivitetskraven. Föreningssparbanken använder *fair value option* i syfte att reducera *accounting mismatch* för särskilda avskilda portföljer av utlåning, emitterade värdepapper och inlåning (alla till fast ränta) då dessa sammantaget och tillsammans med derivat eliminerar portföljens ränterisk. Denna valmöjlighet har ersatt tidigare säkringsredovisning (Föreningssparbanken 2005 s.54).

För att eliminera den *accounting mismatch* som uppstår i *Exempel E:2* har bankerna enligt bankrepresentanterna och årsredovisningarna⁶⁰ valt att klassificera de finansiella tillgångar som fondförsäkringsverksamheten ger upphov till som poster värderade till verkligt värde via resultaträkningen i enlighet med *fair value option*. Det innebär att värdeförändringen på de placeringstillgångar (företrädesvis fonder) där försäkringstagarna bär risken löpande redovisas i resultaträkningen tillsammans med motsvarande skulder. Nedan visas *Exempel E:2* med *fair value option*. Om båda posterna upptas till verkligt värde eliminerar *accounting mismatch* till följd av att värdeförändringarna upphäver varandra.

⁶⁰ Se årsredovisningar: Nordea (2005 s.81), SEB (2005 s.96) samt Föreningssparbanken (2005 s.54) samt Handelsbanken (2005 s.31-32)

Balansräkning 1/1 ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1		Resultaträkning ÅR 1	
Fondplacering 5		Fondplacering 5.1	Eget kapital 0.5	Räntenetto	0.5
Övriga tillgångar 95	Fondskuld 5	Övriga tillgångar 95.5	Fondskuld 5.1	Orealiserad kapitalförlust på fondförsäkringskuld	- 0.1
	Övriga skulder 95		Övriga skulder 95	Orealiserad kapitalvinst på fondförsäkringsplacering	0.1
				Årets resultat	0.5
Fondkurs: 5.0		Fondkurs: 5.1			

Fair value option möjliggör för Nordea att värdera emitterade bostadsobligationer och de till dessa nära anknutna hypotekslånen i det danska dotterbolaget Nordea Realkreditaktieselskab till verkligt värde (Nordea 2005 s.72) eftersom Nordea menar att en *accounting mismatch* annars skulle uppkomma. Nordea har enligt bankrepresentanten använt *fair value option* med hänvisning till exempel nummer fyra i IAS 39 som motiverar *fair value option* på basis av att obligationerna regelbundet handlas med till skillnad från hypotekslånen som banken sällan – eller aldrig – handlar med. Nedan visas *Exempel E:3* med *fair value option* tillämpad på hypotekslånet.

Balansräkning 1/1 ÅR 1		Balansräkning 31/12 ÅR 1		Resultaträkning ÅR 1	
Hypotekslån 100		Hypotekslån 74.11	Eget Kapital 0	Ränteintäkt	10.00
	Bostadsobligation 100	Kassa -74.11	Bostadsobligation 0	Räntekostnad	- 10.00
				Realiserad kapitalvinst på bostadsobligation	25.89
				Orealiserad kapitalförlust på hypotekslån	-25.89
				Årets resultat	0
Kupongränta hypotekslån: 10% Kupongränta obligation: 10% Referensräntor: 10% Löptider: 5 år Nominella belopp: 100		Kupongränta hypotekslån: 10% Kupongränta obligation: 10% Referensräntor: 20% Löptider: 5 år Nominella belopp: 100			

Med *fair value option* tillämpad på båda instrumenten kommer effekten i resultaträkningen från den realiserade kapitalvinsten på bostadsobligationen att upphävas av en orealiserad kapitalförlust på hypotekslånet. Emellertid kan inte detta – likt *Exempel T:2* – anses vara en *accounting mismatch* enligt uppsatsens definition. Eftersom banken återköper obligationerna regelbundet samtidigt som utlåningen sällan eller aldrig handlas med döljer en värdering av båda instrumenten till verkligt värde den risk banken exponeras för i och med att obligationens marknadsvärde fluktue-

rar samtidigt som banken inte kan – eller inte kommer att – sälja hypotekslånet för att parera dessa fluktuationer. Emellertid ska i detta sammanhang slutligen nämnas att Nordea Realkreditaktieselskabs balansräkning enligt bankrepresentanten i princip endast består av dessa hypotekslån och bostadsobligationer – något som möjligtvis kan motivera en värdering av hypotekslånen till verkligt värde på basis av en tillgång-skuld relation.

6. Slutsats

Slutsatsen presenterar uppsatsens huvudsakliga iakttagelser och återkopplar därmed till uppsatsens syfte.

Redovisning kan antingen baseras på en enhetlig ansats: transaktionsansatsen eller den ekonomiska ansatsen, eller på en kombination av dessa två ansatser: en blandad redovisningsmodell. Den förstnämnda ansatsen baseras på anskaffningsvärden, principer om realisation och matchning samt fokuserar på resultaträkningen snarare än balansräkningen. Den ekonomiska ansatsen baseras på verkliga värden och förändringar i nettotillgångsvärden samt fokuserar på balansräkningen istället för på resultaträkningen. Den blandade redovisningsmodellen innehåller inslag från båda de ovan nämnda enhetliga ansatserna. Huruvida poster skall behandlas enligt respektive ansats styrs av posternas karaktär samt det syfte i vilket företaget innehar tillgången eller skulden. Poster som – möjligen ända till förfall – innehas i syfte att generera kassaflöden behandlas enligt transaktionsansatsen medan poster som företaget innehar i handelssyfte behandlas i enlighet med den ekonomiska ansatsen. I bankers verksamhet blir denna uppdelning särskilt tydlig. Exempelvis värderas in- och utlåning till anskaffningsvärde medan ett handelslager med aktier och obligationer värderas till verkligt värde. Den blandade redovisningsmodellen syftar till att möjliggöra en högre informationskvalitet i redovisningen som en funktion av att poster kan värderas på ett sätt som passar deras karaktär och syfte samt den risk som de utsätter företaget för.

Eftersom ett företags totala tillgångsmassa kan anses vara relaterad till dess totala finansiering, eller dess egna kapital och skuldmassa, såtillvida att finansieringen möjliggör investeringar kan värdet på företagets skulder i vissa situationer påverkas av värdet på dess tillgångar – något som kanske tydligast illustreras av kontraktsbundna poster och av *financial distress*. Emellertid är detta koncept komplicerat – eller omöjligt – att förutom i ett fåtal specialfall praktiskt tillämpa på företag som består av ett flertal mindre tillgångar och som finansierat sig med ett flertal skulder. Redovisningsposter kan därför också anses relaterade till varandra genom att de utsätts för en gemensam riskkomponent – ett synsätt som ofta är mer praktiskt tillämpbart. Dessa relationskoncept är kopplingen mellan den blandade redovisningsmodellen och begreppet *accounting mismatch*. En *accounting mismatch* uppstår när redovisningsposter som är relaterade – eller som delar samma risk – behandlas enligt olika redovisningsansatser. Effekten blir att intäkter och kostnader som är hänförliga till samma riskkomponent upptas vid olika tidpunkter. Vi har visat ett antal exempel på *accounting mismatch*. Dels teoretiska exempel, dels empiriska exempel hämtade från svenska bankers redovisning. Vi har också visat på ett antal indirekta effekter av *accounting mismatch* vilka uppkommer till följd av att redovisningen används som grund för en rad beslut beträffande skatter, utdelningar, *debt covenants* och kapitaltäckningskrav.

För att inom den blandade redovisningsmodellen lösa *accounting mismatch* för finansiella instrument finns tre metoder. Den första metoden utgörs av de klassificeringsregler som finns i IAS

39. Emellertid kompliceras denna indelning av regelverkets statiskhet i förhållande till företagens affärsverksamhet och dess grund i *management intent*. Till följd av den *trade off* som kan anses finnas häremellan finns heller ingen enkel lösning härpå. Därför har också säkringsredovisning och *fair value option* utvecklats som metoder för lösning av *accounting mismatch*. Inom säkringsredovisningen styr bankernas syn på instrumentens risker redovisningen – en syn som ej nödvändigtvis delas av intressenterna – vilket lett standardsättaren att med regler som av bankerna uppfattas som komplicerade begränsa deras tillämpning av säkringsredovisning. Vad beträffar *fair value option* får den tillämpas om den kan reducera en *accounting mismatch* men som vi har visat är *accounting mismatch* vid närmare anblick ett konceptuellt komplicerat koncept vilket kan leda till att *fair value option* i vissa fall tillämpas på ett sätt som döljer riskerna i verksamheten.

Utifrån ovanstående redogörelse blir tydligt att uppdelningen mellan poster som värderas till anskaffningsvärde och poster som värderas till verkligt värde måste ske utifrån någon typ av systematik. Denna uppsats har fokuserat på redovisningsposternas karaktär, syften och risker som bas för indelningen – något som oundvikligen kommit att medföra en avsiktsbaserad redovisning. Det skulle kunna tänkas att de variabler som styr indelningen rangordnas på så sätt att den mest relevanta bestämningsfaktorn prioriteras och blir klassifikationsgrundande, exempelvis såtillvida att poster för vilka det finns en välfungerande marknad *måste* värderas till verkligt värde⁶¹. Som en minsta nämnare kan dock fastslås att *identiska* redovisningsposter – såsom finansiella instrument som löper till samma villkor likt obligationerna i *Exempel T:1* – skall behandlas enligt samma redovisningsansats. Vi är vidare av uppfattningen att instrument som till följd av en tydlig tillgång-skuld relation delar samma risk – likt försäkringsposterna i *Exempel E:2* – bör redovisas enligt samma ansats. Denna uppsats har emellertid inte som syfte att fastslå en fullständig rangordning utan nöjer sig med att konstatera dess potentiella användbarhet för praktiker.

Accounting mismatch är i vår uppfattning ett mer vidsträckt och mångfacetterat problem med större konceptuella implikationer än vad standardsättare, akademiker och praktiker hittills givit uttryck för. Vid försök att identifiera en *accounting mismatch* måste redovisningsposternas karaktär och syfte beaktas i lika stor utsträckning som vilka riskkomponenter de kan tänkas dela eftersom dessa variabler avgör karaktären på den risk instrumentet utsätts för. Vikten och relevansen av dessa variabler påverkas dessutom av företagets ekonomiska situation och av kontraktsenliga relationer mellan tillgångar och skulder. Hittills har denna analys delvis utelämnats ur praktisk tillämpning möjligen eftersom de definitioner på *accounting mismatch* som till vår kännedom hittills publicerats utelämnat diskussionen om posternas karaktär och syfte. Fokus har framförallt placerats på den eventuella samvariation som möjligen finns mellan fluktuationer i verkliga värden eller kassaflöden – något som alltså leder till en ofullständig analys.

⁶¹ Motsatsen föreskrivs emellertid av IAS 39 i och med att instrument som ej handlas på en aktiv marknad och vars verkliga värde ej tillförlitligt kan uppskattas *skall* värderas till anskaffningsvärde.

Eftersom en enhetlig redovisningsansats skulle lösa *accounting mismatch* måste den blandade redovisningsmodellen utvärderas på basis av huruvida den inom sig förmår lösa *accounting mismatch* – något som hämmas av de svagheter som identifierats inom hittillsvarande lösningar. Vi är inte först med att frambringa argument för en enhetlig redovisningsansats. Emellertid har vi till skillnad från tidigare författare utgått från den blandade redovisningsmodellen och visat på dess inneboende problematik snarare än att ta utgångspunkt i en enhetlig redovisningsansats och endast argumentera för dess kvaliteter. Denna uppsats har framfört uppfattningen att den blandade redovisningsmodellen – som syntes av två enhetliga ansatser – kan höja informationskvaliteten i redovisningen men då förutsatt att den inom sig förmår lösa *accounting mismatch*.

7. Förslag till vidare forskning

Kapitlet ger tre förslag till vidare forskning vilka baserats på innehållet i denna uppsats.

Något som hindrar en övergång till en enhetlig redovisningsansats baserad på verkliga värden är som nämnts i uppsatsen det faktum att vissa instrument värderingstekniskt inte är möjliga att värdera till verkliga värden, men det kan samtidigt tänkas att utvecklingen på de finansiella marknaderna och inom forskningen successivt undanröjer sådana limitationer. Samtidigt skapas hela tiden nya finansiella instrument och värderingsmöjligheterna beror således på vilken av dessa processer som rör sig snabbast. Forskning inom detta område skulle få stor betydelse för standardsättare eftersom värderingsteknikens utveckling i förhållande till utvecklingen av finansiella instrument har stor betydelse för om en enhetlig ekonomisk ansats är möjlig att uppnå – något som därmed kan ge svar på hur arbetet med standarder bör utformas. Om infrastrukturen, det vill säga redovisning, marknadsplatser, informationssystem med mera, inte utvecklas lika snabbt som nya finansiella instrument konstrueras uppstår vidare stora risker, exempelvis till följd av att redovisningen inte förmår ge en rättvisande bild av dessa nya instrument. Särskilt kreditderivat och värderingen av dessa är av intresse att studera då initierade personer antytt att dessa kommer att bli vanligare i en relativt nära framtid. Merton (1992) kan härvidlag utgöra en lämplig utgångspunkt.

Ytterligare ett forskningsområde kopplar till det relationskoncept som baseras på riskdelning. Intressant blir således att studera vilka riskkomponenter som är möjliga att finna och praktiskt tillämpa vid identifikation av en *accounting mismatch* eftersom det blir nödvändigt att finna något typ av mått på exempelvis ränterisker och kreditrisker. För ränterisk kan tänkas att instrument i olika stor utsträckning påverkas av olika marknadsräntor och för kreditrisk finns ett flertal kreditratings som måhända skiljer sig åt med avseende på hur väl de fångar in den kreditrisk som finns i olika instrument. Att identifiera sådana konkreta mått, eller riskkomponenter, vars effekter dessutom är möjliga att kvantifiera skulle kunna vara föremål för en kvantitativ studie.

Huruvida en redovisningspost skall värderas till verkligt värde eller till anskaffningsvärde avgörs som uppsatsen visat av ett flertal variabler såsom huruvida en aktiv och likvid marknad för posten existerar, företagets syfte med innehavet samt de relationer som är knutna till posten. Intressant blir här att titta på huruvida det bör finnas en rangordning mellan dessa variabler, exempelvis så tillvida att företag *måste* värdera poster till verkligt värde givet att det finns en marknad för dem, och om problematiken med *management intent* vilken redogjorts för i denna uppsats i så fall kan överkommas. Vidare kan tänkas att marknadens karaktär, eller marknadsstrukturen, får betydelse härvidlag samt att företagens incitament att redovisa korrekt påverkar klassificeringen.

Referenslista

AAA 1964 Concepts and Standards Research Study Committee (1965), "The Matching Concept". *Accounting Review*, vol. 40, nr. 2, 368-372

AAA 1964 Concepts and Standards Research Study Committee (1965a), "The Realization Concept". *Accounting Review*, vol. 40, nr. 2, 312-322

Alvesson, M. och Sköldböck, K. (1994), *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur

Anagnostopoulos, Y. och Buckland, R. (2005), "Historical Cost Versus Fair Value Accounting in Banking: Implications for Supervision, Provisioning, Financial Reporting and Market Discipline". *Journal of Banking Regulation*, vol. 6, nr. 2, 109-128.

Artsberg, K. (2003), *Redovisningsteori –policy och –praxis*. Malmö: Liber Ekonomi

Bankföreningen (2004), Remissvar till *Exposure Draft of Proposed Amendments to IAS 39 Financial Instruments Recognition and Measurement: The Fair Value Option*. Stockholm.

Bankföreningen (2005), *Banker i Sverige – Faktablad om svensk bankmarknad*. Stockholm.

Barth, M.E. och Landsman, W.R. (1995), "Fundamental Issues Related to Using Fair Value Accounting for Financial Reporting". *Accounting Horizons*, vol. 9, nr. 4, 97-107

Baselkommittén (1988), "International convergence of capital measurement and capital standards". Basel: Baselkommittén.

Baselkommittén (2006), "Supervisory guidance on the use of the fair value option for financial instruments by banks", juni 2006. Basel: Bank for International Settlements

Bell, J. (1995), *Introduktion till forskningsmetodik*, Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur

Benston, G.J. och Hartgraves, A.L. (2002), "Enron: what happened and what can we learn from it". *Journal of Accounting and Public Policy*, vol. 21, nr. 2, 105-127.

Brackney, K.S. och Witmer, P.R. (2005), "The European Union's Role in International Standards Setting. Will Bumps in the Road to Convergence Affect the SEC's Plans?". *The CPA Journal*, November 2005

Bradbury, M.E. (2000), "Issues in the Drive to Measure Liabilities at Fair Value". *Australian Accounting Review*, vol. 11, nr. 2, 19-25

Chambers, R.J., (1965), "Edwards and Bell on Business Income". *The Accounting Review*, vol 40, nr 4, 731-741

Chambers, R.J., (1966), *Accounting, Evaluation and Economic Behaviour*, Englewood Cliffs: Prentice Hall

Chisnall, P. (2000), "Fair Value Accounting – An Industry View". *Financial Stability Review*, nr 9, december 2000, 146-153

Deloitte (2005), IAS Plus Special Edition July 2005. London.

Denscombe, M. (2000), *Forskningshandboken för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Dössing, Åsa (2006), *Accounting Specialist*, Accounting Policies and Instructions, Nordea, kontakt per e-mail och telefon, oktober/november 2006

ECB (2001), "Fair Value Accounting in the Banking Sector", 8 november 2001

Edwards E.O. och Bell P.W. (1961), *The Theory and Measurement of Business Income*. Los Angeles: University of California Press

Finansinspektionen (2005), Tillämpning av verkligt värde-optionen i finansiella företag som tillämpar lagbegränsad IFRS. Motivpromemoria 1 om ändringar i redovisningsföreskrifter för 2005 och 2006. Stockholm.

Föreningssparbanken (2005), Årsredovisning 2005

Gebhardt, G., Reichhardt, R. och Wittenbrink, C. (2004), "Accounting for Financial Instruments in the Banking Industry: Conclusions from a Simulation Model". *European Accounting Review*, vol. 13, nr. 2, 241-371.

Gray, R. P. (2003), "Research Note: Revisiting Fair Value Accounting – Measuring Commercial Banks' Liabilities". *Abacus*, vol. 39, nr. 2, 250-261

Hague, I.P.N. (2004), *Applying International Financial Reporting Standards: Financial Instruments*. New York: LexisNexis UK.

Handelsbanken (2005), Årsredovisning 2005

Hicks, J.R. (1946), *Value and Capital*. Oxford: Clarendon Press

Holmberg, M. (2006), *Head of Standards and Regulations*, Group Finance, SEB, informantintervju, 2006-04-20

Holme, I.M. och Solvang, B.K. (2000), *Forskningsmetodik om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur

IASB (2005), Agenda Project Amendments to IAS 32 and IAS 39 Financial Instruments 2004-2006 Discussion at the 16 March 2005 Public Round Tables. London.

IASB (2005a), Exposure Draft Proposed Amendments to IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement: The Fair Value Option. London.

IASB (2005b), Basis for Conclusions – IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement. London

IASB (2006), *Internationell redovisningsstandard i Sverige – IFRS/IAS 2006*. Stockholm: FAR Förlag

Jacobsen, D. I., (2002) *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*. Lund: Studentlitteratur

Jackson, P. och Lodge, D. (2000), "Fair Value Accounting, Capital Standards, Expected Loss Provisioning, and Financial Stability". *Financial Stability Review*, nr 8, juni 2000, 105-125.

Johnson, L.T. och Swieringa, R.J., (1996) "Derivatives, Hedging and Comprehensive Income". *Accounting Horizons*, vol. 10, nr. 4, 109-122

Kam, V. (1990), *Accounting Theory*, Second Edition. New York: John Wiley & Sons.

Lundgren, N. (2000), "Den finansiella sektorns samhällsekonomiska betydelse". I *SOU 2000:11 Finansmarknadsutredningen*. Bilaga 2, volym A. Stockholm: Kapitalmarknadsgruppen.

Merton, R.C. (1992), "Financial Innovation and Economic Performance". *Journal of Applied Corporate Finance*, vol. 4, nr. 4, 12-22

Nobes C. (2004), "Rules-based Standards and the Lack of Principles in Accounting". Working Paper, University of Reading

Nordea (2005), Årsredovisning 2005

Paterson, R. (2002), "From a Parallel Universe". *Accountancy*, augusti 2002.

Paton W.A. (1946), "Cost and Value in Accounting". *Journal of Accountancy*, vol. 81, nr. 3, 192-199

Paton, W.A. och Littleton, A.C. (1940), *An Introduction to Corporate Accounting Standards*. Ohio: American Accounting Association

PricewaterhouseCoopers (2004), *Financial Instruments Under IFRS: A Guide Through the Maze*. London.

PricewaterhouseCoopers (2005), *IFRS News – Shedding Light on the IASB's Activities*, december 2005. London.

Ryan, S.G. (2002), *Financial Instruments and Institutions*, Hoboken: John Wiley & Sons

Rydbeck, O och Tidström, G (2003), *Granskningsrapport till styrelsen i försäkringsaktiebolaget Skandia* (publ). Stockholm.

Schroeder, R.G., Clark, M.W. och Cathey, J.M. (2005), *Financial Accounting Theory and Analysis*, Eight Edition. Hoboken: John Wiley & Sons.

SEB (2005), Årsredovisning 2005

Solomons, D. (1995), "Criteria for Choosing an Accounting Model". *Accounting Horizons*, vol. 9, nr. 1, 42-51

Sterling, R.R. (1970), *Theory of the Measurement of Enterprise Income*. Lawrence: The University Press of Kansas

Ström, M (2006), *Senior Vice President*, Group Control and Accounting Department, Svenska Handelsbanken, informantintervju, 2006-04-26

Thomasson, J. (2002), *Extern redovisning och finansiell analys*. Malmö: Liber

Torgander, A. (2006), "Säkringsredovisning enligt IAS 39". *Balans*, nr 10 2006

Van Cauwenberge, P. och De Beelde, I. (2005), "On the IASB Comprehensive Income Project, Neutrality of Display and the Case for Two EPS Numbers". Working Paper, Ghent University

White, G.I., Sondhi, A.C. and Fried, D. (2003), *The Analysis and Use of Financial Statements*. Hoboken: John Wiley & Sons

Appendix

Appendix 1 – Upplupet anskaffningsvärde

När ett företag emitterar en skuld, exempelvis en obligation, sätts en kupongränta samt ett nominellt belopp (det belopp som skall återbetalas vid förfall) givet det generella tillståndet i ekonomin och företagets uppfattning om risken i obligationen. Den avtalsenliga räntebetalningen för varje räntebetalningsperiod (vanligen hel- eller halvår) beräknas därmed som kupongräntan multiplicerad med det nominella beloppet.

Vid emissionen kan marknadsräntan för en med avseende på risk likvärdig obligation – eller den så kallade referensräntan – skilja sig från kupongräntan och således justeras priset på obligationen så att den effektiva räntan (internräntan) är lika med referensräntan. Den effektiva räntan är den ränta som diskonterar (genererar ett nuvärde av framtida kassaflöden lika med instrumentets pris vid anskaffningstidpunkten) de uppskattade framtida in- eller utbetalningarna under det finansiella instrumentets förväntade löptid. Sålunda skiljer sig obligationens pris från det nominella beloppet i de fall referensräntan skiljer sig från kupongräntan. Upplupet anskaffningsvärde räknas fram som alla framtida kassaflöden hänförliga till instrumentet diskonterade till den ursprungliga effektiva räntan. Intäkten eller kostnaden för en given period räknas fram som den effektiva räntan multiplicerad med upplupet anskaffningsvärde vid periodens början.

Om priset överstiger det nominella beloppet, därför att referensräntan understiger kupongräntan, uppstår ett premium och om priset understiger det nominella beloppet, därför att referensräntan överstiger kupongräntan, uppstår en rabatt (*discount*). Denna prisskillnad skrivs av över lånets löptid vilket antingen görs linjärt eller genom tillämpning av den så kallade effektivräntemetoden (Schroeder et al s.350f; Ryan s.85). Linjär avskrivning innebär att prisskillnaden divideras med antalet ränteperioder för att finna storleken på avskrivningen. Effektivräntemetoden innebär avskrivningar sådana att effektivräntan återspeglas över lånets löptid. Båda metoderna utgör emellertid exempel på en anskaffningsvärdering av lånet.

Nedan illustreras användningen av upplupet anskaffningsvärde för ett skuldinstrument med fem års löptid, en kupongränta på tio procent per år och ett nominellt belopp på 100. Genom att låta referensräntan variera mellan fem, tio och femton procent visas hur ett premium respektive en rabatt uppstår samt skrivs av under skuldinstrumentets löptid enligt effektivräntemetoden.

Med en referensränta på tio procent uppstår vare sig premium eller rabatt. Intäkten eller kostnaden är således lika med kassaflödet och det upplupna anskaffningsvärdet lika med nominellt belopp.

År	0	1	2	3	4	5
Kassaflöde	-100	10	10	10	10	110
Upplupet Anskaffningsvärde	100	100	100	100	100	0
Premium(+) / Rabatt (-)	0	0	0	0	0	0
Intäkt / Kostnad		10	10	10	10	10

Med en referensränta på fem procent uppstår ett premium då referensräntan understiger kupongräntan. Detta premium skrivs av under skuldinstrumentets löptid vilket gör att intäkten eller kostnaden hänförlig till skuldinstrumentet understiger kassaflödet.

År	0	1	2	3	4	5
Kassaflöde	-121,65	10,00	10,00	10,00	10,00	110,00
Upplupet Anskaffningsvärde	121,65	117,73	113,62	109,30	104,76	0,00
Premium(+) / Rabatt (-)	21,65	17,73	13,62	9,30	4,76	0,00
Intäkt / Kostnad		6,08	5,89	5,68	5,46	5,24

Med en referensränta på 15 procent uppstår en rabatt till följd av att referensräntan överstiger kupongräntan. Rabatten skrivs av under skuldinstrumentets löptid vilket leder till att intäkten eller kostnaden hänförlig till skuldinstrumentet överstiger kassaflödet.

År	0	1	2	3	4	5
Kassaflöde	-83,24	10,00	10,00	10,00	10,00	110,00
Upplupet Anskaffningsvärde	83,24	85,73	88,58	91,87	95,65	0,00
Premium(+) / Rabatt (-)	-16,76	-14,27	-11,42	-8,13	-4,35	0,00
Intäkt / Kostnad		12,49	12,86	13,29	13,78	14,35

Appendix 2 – Intervjufrågor

Känner du till termen *accounting mismatch*, eller ”bristande överensstämmelse i redovisningen”? Kan du ge exempel på instrument för vilka en sådan bristande överensstämmelse kan uppstå? Vilka konsekvenser kan en sådan bristande överensstämmelse leda till?

Accounting mismatch implicerar en relation mellan en tillgång och en skuld, hur skulle ni vilja definiera denna relation?

När ni klassificerar finansiella tillgångar och skulder i olika kategorier i enlighet med IAS 39, uppfattar ni det då som att det på grund av dessa klassificeringar lätt uppstår en bristande överensstämmelse i redovisningen?

Är du av uppfattningen att banker försöker skapa en naturlig matchning (ändra och anpassa finansieringsstruktur samt undvika vissa affärer) mellan värdering av finansiella tillgångar och skulder för att undvika bristande överensstämmelser i redovisningen?

För vilka poster i årsredovisningen kommer ni att tillämpa *fair value option*?

Antag att *fair value option* inte varit tillåten? Vilka problem hade då uppstått?

Hade det varit bättre om ni fått tillämpa *fair value option* på alla tillgångar och skulder (såsom den var formulerad från början)? Finns det instrument som ni hade velat värdera till verkligt värde men som ni, som optionen är formulerad idag, inte får värdera till verkligt värde?

Hur ser ni på begreppet ”signifikant reducerar eller eliminerar värderings- eller upptagningskonsekvenser” då ni väljer att tillämpa *fair value option*?

Hur ser ni på det faktum att *fair value option* tillämpas på instrumentet i sin helhet snarare än på enskilda riskkomponenter?

Är det vanligt att ni har säkringsförhållanden som är ineffektiva?

Är det vanligast att säkra ränterisker eller kreditrisker?

